

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İLKÖĞRETİMDE KULLANILAN DERS KİTAPLARININ
ÖĞRETİME YARDIMCI UNSURLAR AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Gönül AR YAVUZ**

**Tez Danışmanı
Yrd.Doç. Dr. Eriman TOPBAŞ**

Ankara - 2007

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Gönül Ar Yavuz'un, İlköğretimde Kullanılan Ders Kitaplarının Öğretime Yardımcı Unsurlar Açısından Değerlendirilmesi başlıklı tezi 09.03.2007 tarihinde, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri (Eğitim Programları ve Öğretim) Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı):Yrd.Doç.Dr. Eriman TOPBAŞ.....

Üye : Yrd.Doç.Dr.Nurdan KALAYCI.....

Üye : Yrd.Doç.Dr.Semra GÜVEN.....

Prof. Dr. Necdet HAYTA
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hızla ilerleyen teknoloji diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da yenilikleri beraberinde getirmiştir. Eğitim alanındaki yenilikler ise eğitimin gelişmesine ışık tutar. Eğitim alanında gelişim, eğitimle ilgili öğelerin gelişmesiyle sağlanabilir. Ders kitabı, eğitim alanında en çok tercih edilen ve işlevsel değeri yüksek olan bir öğretim materyalidir. Bu nedenle ders kitaplarının nitelik açısından geliştirilmesi, eğitim alanındaki gelişmelere de hizmet edecektir.

Bu araştırmada ilköğretimde kullanılan ders kitapları öğretime yardımcı unsurlar açısından değerlendirilerek, ders kitaplarının gelişmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Araştırma bir çok değerli kişinin desteği ile gerçekleşmiştir. Araştırmamda her zaman görüş ve yardımlarını esirgemeyen, çalışmalarımı titizlikle inceleyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Eriman Topbaş'a teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamla ilgili görüş ve önerilerinden dolayı Prof. Dr. Akif Ergin'e ve Prof. Dr. Leyla Küçükahmet'e teşekkür ederim.

Çalışmamda bana ilgi ve yardımlarıyla destek olan sevgili arkadaşım Araş. Gör. Gülçin Eroğlu'na çok teşekkür ederim.

Kızıma ayıramadığım zamanlarda, ondan sevgi ve ilgilerini esirgemeyen, çalışmamda bana destek olan sevgili annem Gülten Ar'a ve sevgili babam Mustafa Ar'a, onu göremediğim zamanlardaki anlayış ve sabrı için biricik kızım Melis Doğa'ya teşekkürlerim sonsuzdur.

Araştırmamda beni yalnız bırakmayan, sabırlı ve hoşgörülü tavırlarıyla beni destekleyen, bana inanan sevgili eşim Bayram Yavuz'a teşekkürü bir borç bilirim.

Gönül AR YAVUZ

ÖZET
İLKÖĞRETİM 3.SINIF HAYAT BİLGİSİ
DERS KİTAPLARININ ÖĞRETİME YARDIMCI UNSURLAR
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ar Yavuz, Gönül.

Yüksek lisans, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Eriman TOPBAŞ

Mart - 2007

Araştırmada ilköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları öğretime yardımcı unsurlar açısından değerlendirilmiştir.

Araştırmanın evrenini, 2005-2006 Eğitim-Öğretim yılında ilköğretim 3. sınıflarda okutulan; Milli Eğitim Bakanlığı, Evren ve Okyay Yayınevlerine ait hayat bilgisi ders kitapları, öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada ders kitaplarında yer alan tüm temaların benzer şekilde tasarlandığı varsayımıyla, B teması olan ‘ Benim Eşsiz Yuvam’’ teması örneklem olarak alınmıştır.

Araştırmanın verileri; MEB’in on dereceli görsel tasarım ve ölçme-değerlendirme ölçeği beş dereceli ölçeğe dönüştürülerek, Güçlü’nün beş dereceli görsel tasarım, Ergin’in iki dereceli özetler, Kılıç ve Seven’in iki dereceli metinler arası öğeler ölçekleri ile elde edilmiştir.

Elde edilen veriler Exel ve SPSS program yardımıyla çözümlenmiş, verilerin yorumlanmasında yüzdeler ve aritmetik ortalamalar esas alınmıştır.

Araştırma sonunda;

1. Hayat Bilgisi Ders kitaplarında görsel tasarım açısından farklılıkların olduğu saptanmıştır.
2. Hayat Bilgisi Ders kitaplarındaki sorularda sayı ve çeşitlilik açısından farklılıkların olduğu gözlenmiştir.
3. Metinler arası öğelerde eksiklikler olduğu belirlenmiştir.
4. Özetler bölümünün üç ders kitabından sadece birinde verilmiş olduğu anlaşılmıştır.

ABSTRACT

THE EVALUATION OF 3rd LIFE STUDIES TEXTBOOKS IN PRIMARY SCHOOL IN TERMS OF AUXILIARY ELEMENTS IN TEACHING

Researcher Ar Yavuz, Gönül
Master's Degree, The Department of Instruction and Education Programmes.
Thesis Advisor: Assist. Prof. Eriman TOPBAŞ
March - 2007

In research 3rd grade biology textbooks in primary education have been evaluated in terms of auxiliary elements in teaching.

The contents of the research are the biology textbooks, student workbooks and teacher guidebooks which are in use in 3rd grade primary school during 2005-2006 academic year published by Ministry of National Education, Evren and Okyay publishing houses. Supposing that all themes in textbooks are designed similarly, The B theme named as “ My unique home” serves an example in our research.

The research data have been obtained via 10-grade visual design and evaluation system of the Ministry of National Education, Guclu's five-grade visual design, Ergin's two-grade summaries, Kilic and Seven's scales of two-grade inter-textual elements as well as the studies of the researcher.

The data obtained have been analyzed by using Excel and SPSS programme; the evaluation of the data is based on percentages and the arithmetical averages.

The result of the research indicated that;

1. Biology testbooks are insufficient in terms of visual design.
2. The questions in biology textbooks are poor in respect of number, variety and quality.
3. There is lack of elements between texts.
4. Of the three books, only one of them has the summary section.

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Davranışçı ve Yapılandırmacı Yaklaşımların Karşılaştırılması	8
Tablo 2. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki B Teması Kazanım Başlıkları ve Sayfa Sayıları.....	43
Tablo 3. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki B Teması Kazanım ya da Kazanımları Yansıtan Etkinlik Başlıkları.....	44
Tablo 4. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Yüzde Dağılımları ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	63
Tablo 5. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Ortalama Değerleri	65
Tablo 6. MEB Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Ortalama Değerleri	65
Tablo 7. Evren Yayıncılık Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Ortalama Değerleri	67
Tablo 8. Okyay Yayıncılık Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Ortalama Değerleri	68
Tablo 9. MEB Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Genel Ortalama Değerleri	70
Tablo 10. Evren Yayıncılık Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Genel Ortalama Değerleri.....	70
Tablo 11. Okyay Yayıncılık Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Genel Ortalama Değerleri.....	71
Tablo 12. Ders Kitaplarının Davranışçı Yaklaşım Tasarım Ölçütleri Açısından Yüzde Dağılımları ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	74
Tablo 13. Çalışma Kitaplarının Davranışçı Yaklaşım Tasarım Ölçütleri Açısından Yüzde Dağılımları ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri	76

Tablo 14. Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Davranışçı Yaklaşımına Göre Ortalama Değerleri.....	77
Tablo 15. MEB ve Davranışçı Yaklaşım Tasarım Ölçeklerine Göre Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı Değerleri	78
Tablo 16. MEB ve Davranışçı Yaklaşım Tasarım Ölçeklerine Göre Öğrenci Çalışma Kitaplarının Karşılaştırmalı Değerleri	78
Tablo 17. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının MEB Ölçme Değerlendirme Ölçütlerine Göre Ortalama Değerleri	79
Tablo 18. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Özetler Açısından Durumları.....	80
Tablo 19. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Metinler Arası Öğeler Açısından Durumları.....	81

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 1. Yayınevlerine Göre Ders Kitaplarının Tasarım Ortalamaları.....	71
Grafik 2. Yayınevlerine Göre Öğrenci Çalışma Kitaplarının Tasarım Ortalamaları.....	72
Grafik 3. Yayınevlerine Göre Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Tasarım Ortalamaları.....	73

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar LİSTESİ	v
GRAFİKLER LİSTESİ	vii

1. BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.1.1. Ders Kitaplarının Eğitimdeki Yeri ve Önemi	2
1.1.2. Eğitim Programları ve Ders Kitabı	5
1.1.3. Ders Kitapları ve Çoklu Zeka Kuramı	9
1.1.4. Ders Kitapları ve Bilişsel Gelişim Evreleri	10
1.1.5. Ders Kitapları ve Öğretim İlkeleri	12
1.1.6. Ders Kitapları ve Öğrenme Kuramları	13
1.1.6.1. Davranışçı Kuram	14
1.1.6.2. Yapılandırmacı Kuram	14
1.1.7. Ders Kitaplarının Hazırlanması ve Hizmete Sunulması	15
1.2. Ders Kitaplarında Öğretime Yardımcı Unsurlar	17
1.2.1. Tasarım	17
1.2.2. Görsel Düzen	19
1.2.3. Sorular	23
1.2.4. Özetler	26
1.2.5. Metinler Arası Öğeler	27
1.2.6. Etkili Bir Ders Kitabının Tasarım Özellikleri	29
1.2.6.1. Tasarım Öğeleri	32
1.2.6.2. Tasarım İlkeleri	33
1.2.7. Ders Kitaplarında Görsel Unsurlar	34
1.3. Hayat Bilgisi Ders Kitapları	35
1.3.1. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı	37
1.4. Araştırmanın Amacı	45
1.5. Araştırmanın Önemi	47
1.6. Varsayımlar	47
1.7. Sınırlılıklar	48
1.8. Tanımlar	48

2. BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	49
2.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	49
2.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	52

3. BÖLÜM

YÖNTEM	54
3.1. Araştırmanın Modeli	54
3.2. Evren ve Örneklem	54
3.3. Verilerin Toplanması	55

	Sayfa
3.3.1. Teknik Tasarım ve Düzenleme Genel Ölçeği (MEB).....	55
3.3.2. Tasarım Ölçeği	56
3.4. Verilerin Analizi.....	60
4. BÖLÜM	
BULGULAR ve YORUMLAR.....	62
4.1. 1.Alt Amaçla İlgili Bulgular.....	62
4.2. 2.Alt Amaçla İlgili Bulgular.....	79
4.3. 3.Alt Amaçla İlgili Bulgular.....	80
4.4. 4.Alt Amaçla İlgili Bulgular.....	81
5. BÖLÜM	
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	83
5.1. Sonuçlar.....	83
5.2. Öneriler.....	85
KAYNAKÇA.....	86
EKLER.....	92

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın dayandığı problem durumu, araştırmanın gerekçeleri, varsayımlar, araştırmanın amaçları, araştırmanın sınırlılıkları ve araştırmayla ilgili belli başlı tanımlar üzerinde durulmuştur.

1.1. PROBLEM DURUMU

Kitap; “kırk dokuz sayfadan küçük olmayan süresiz bir basılı yayın” olarak tanımlanmaktadır (Öncül, 2000, s.704). Ders kitabı ise “kesin olarak belli bir dersi ele alan kitap. Sistemli bir biçimde düzenlenmiş ve belli bir derste kullanılmak üzere hazırlanmış ve belli bir ders için kaynak görevi gören kitap” olarak tanımlanmaktadır (Öncül, 2000, s.308).

İnsanlar eski çağlardan günümüze kadar farklı yöntemlerle ifade gereksinimlerini dile getirmişlerdir. Kitaplar, günümüzde yazılı ifade gereksinimlerini karşılayan birer araç olarak kullanılmaktadır.

Kitap, bireyin doğrudan ilişki kurduğu bir bilgi ve kültür aracıdır. İnsanlık mağara devrinden beri şekilleri, simgeleri kullanarak duygularını, bilgilerini, inanışlarını, düşüncelerini, sevgilerini, acılarını kendisi dışında ve kendisinden sonra gelenlere aktarma gereksinimi duydu. Önce mağara duvarlarına çizdiği resimlerle, bunları anlatmaya çalıştı. Daha sonra yeni arayışlar içine girdi; yazıyı buldu. Bunu, taş, tahta, kil tablet, papirüs, parşömen ve kağıt gibi maddelerin yüzeyinde kullandı (İçmeli, 1996,s.130).

Kitap, tarih boyunca tek yönlü bir iletişim aracı olarak görülmekle birlikte günümüzde artık bilgiyle etkileşim kurulan bir araç olarak kabul edilmektedir.

“Kitap, eğitim açısından; kullanma kolaylığı olan, her öğrencinin ulaşabildiği, bilgilerin dolaysız olarak verildiği, sürekli kullanılabilen, her an başvurulabilen, sözel öğretimin boşluklarını doldurabilen bir araçtır” (Kılıç ve Seven, 2002, s.26).

Eğitim sistemimizdeki değişiklikler, ders kitaplarını da etkilemiş, çağdaş kitaplar hazırlama ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Ders kitapları, çocuğun birinci derecede ilgi ve gereksinmelerini karşılaması yönünde özel yerleri ve önemleri olan eğitim öğretim süreçlerinin vazgeçilmez temel birimleri, araç-gereçleri olarak kabul edilir. Ders kitapları, bir ders içinde kullanılan ve o dersin süreç içinde gelişmesine, o dersin bilgi ve uygulamaya, yaşama dönük açılım ve yayılım deseni kazanmasında rol oynayan, ana çekirdek rolündeki araçlardır. Hazırlanışlarında ve düzenlenmelerindeki sürekli denetimlik özelliği, olgunlaşma ve geliştirme yolunda geçirdikleri süreçlerin çok sayıda olması, titiz ve özenli çalışma gerektirici nitelikleri yönünden emek ve işlevsel değeri yüksek, kalıcı birer ürün olma özelliğini taşırlar (Topses, 2001, s.1).

Kitaplar, eğitim hizmetlerinin vazgeçilmez araçları olarak, insan kaynaklarının niteliğinin geliştirilmesinde, öğretmenler, fiziki olanaklar ve eğitim programları kadar önemli bir yere sahiptirler. Bu nedenle bir derste temel alınacak kitapların bilinçli bir şekilde seçilmesi ve kullanılması gelecek kuşakların istenilen şekilde yetiştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Ceyhan ve Yiğit, 2003, s.25).

1.1.1. Ders Kitaplarının Eğitimdeki Yeri ve Önemi

Eğitim, bireyde istendik davranış oluşturma ya da değiştirme sürecidir (Senemoğlu, 2005, s.86). Davranış değişikliğinin oluşmasında eğitim programları etkili bir rol oynamaktadır.

Bu değişikliğin gerçekleşmesi için uygun strateji, yöntem ve tekniklerin doğru belirlenmesi gerekir. Öğretim araçları, kullanılması gereken strateji, yöntem ve tekniklerin başarılı bir şekilde uygulanması sırasında ihtiyaç duyulan materyallerdir. Okullarda ğretim programlarına dayalı olarak hazırlanmış **ders kitapları** en çok kullanılan **ğretim materyalidir** (Kılıç ve Seven, 2002, s.17).

Ders kitaplarının ana işlevleri ; Bilgi verme, bilgileri dizgeleştirme, kendi kendine öğrenme, eşgdmlenme ve kişilik geliştirme olarak sayılabilir. Kitaplar bu işlevleri, ders alanına giren bütün gerekli bilgileri bünyesinde toplayarak ve aynı zamanda bilgilerden hareket ederek gerekli deneyimleri kazandırmak için çeşitli amaçlar doğrultusunda yapılacak alıştırmalarla, belirli etkinliklerin yerine getirilmesi şeklinde sağlarlar (TÜGİAD, 1993).

Ders kitaplarının sınıfta öncelikle kullanılmasının birinci nedeni bir ğretim aracı olmasıdır. Ayrıca, bilgileri sistematik şekilde sunması ve kullanımının kolay olması da ders kitaplarının tercih edilme nedenlerindedir.

Ders kitapları, eğitim sürecinde vazgeçilmez olarak kullanılan en temel ğretim materyalleridir. Sınıfta en çok kullanılan materyalin ders kitabı olduğu söylenebilir. Ders kitaplarının kullanılmasının birinci sebebi organizasyondur. Ders kitapları eğitim programına uygun olarak hazırlanmaktadır. Eğitim programındaki amaçlar, içerik, faaliyetler ve değerlendirme özelliklerine uygun bilgiler sırayla yer almaktadır. İkinci sebep, bir ğretim aracı olarak kullanılmasıdır. Pek çok öğretmenin bir ders kitabı seçmesinin ve kullanmasının üçüncü sebebi rahatlığıdır. Takip etmesi, devlendirmesi vs. kolaydır. Başka bir sebeple ğrenci değerlendirmesinin amaçlanmasıdır. Çünkü, bir ders kitabı, bilginin özünü ve kolay ulaşılabilecek derli toplu bilgiyi sağlar (Halis, 2002, s.50).

Ders kitabı çoğu zaman ğretmen açısından da yol göstericidir. Öğretim etkinliklerinin planlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde ders kitabı bir rehber olarak kullanılmaktadır. Bu konuyla ilgili görüşler çeşitli kaynaklarda şöyle yer almaktadır.

Geleneksel eğitim ve öğretim kurumlarında öğretmenler, yıllık, aylık, haftalık, günlük hatta saatlik ders planlarını geliştirirken açık bir çoğunlukla, kullandıkları ders kitabından yola çıkarlar. Sınavlar da aynı şekilde kitapta işlenen konular çerçevesinde hazırlanır. Alınacak yankı (feed-beck) doğrultusunda gerekli görüldüğünde konular ek materyallerle desteklenir. Genellikle, dönem sonunda kitabın içeriği sonuna kadar işlemiş olmak, öğretmen için öngörülen hedeflere ulaşmış olarak algılanır. Öğrenci de işlenen konuları izlemede, sınavlara hazırlanmada ders kitabını bir rehber olarak görür ve kitap dışına pek çıkmamayı yeğler(Coşkun, 1996, s.59).

İyi hazırlanmış ders kitapları, konuların sıralanışı, hazırlık-değerlendirme soruları ve hazır etkinliklerle amaca uygun, düzenli ve hızlı bir öğretimin yapılmasına imkan verir. Uygulamada, çoğu zaman öğretim yöntemi hatta öğretim ortamları, ders kitapları esas alınarak düzenlenmektedir. Bu durum, ders kitaplarının önemini daha da artırmaktadır (Kılıç ve Seven, 2002, s.19).

Ders kitapları bir öğretim aracı olma özelliğinin yanında bilişsel, duyuşsal ve psikomotor öğrenme alanların gelişimine de hizmet etmektedir.

Ders kitapları öğretim etkinlikleri ile birlikte etkili bir biçimde kullanıldığında, öğrencilerin okuma ve düşünme becerilerini geliştirebilir. Ders kitabı aracılığı ile öğrenciler konuyla ilgili temel kavramları, tamamlanmış tümce yapılarını öğrenirler, sözcük dağarcıkları artar. Ayrıca bir çok öğrenci karmaşık bir metinden ana fikri bulma, okuduğunu sentezleme, önceden bildikleri ile okuduğu bilgiyi bütünleştirmede yani bilgiyi yapılandırmada yardıma ve eğitime gereksinim duyabilir ve bunları kazanmada ders kitaplarından yararlanabilir (DiGisi ve Willett 1995, s.124).

Ders kitapları toplum açısından da önem teşkil etmektedir. Toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda yetişecek insan gücünün oluşumuna yardımcı olurlar. Ders kitabı, öğrenciler açısından da önemli bir öğrenim aracı özelliği taşımaktadır. Ders kitapları öğrencilere öğrenme ortamı oluşturmaktadır. Öğrencilere zamansal ve mekansal özgürlükler tanımaktadır.

Dünyadaki eğitim uygulamalarında diğer gereçlere göre öğrencilerin daha çok ders kitaplarından öğrendikleri bilinmektedir. Değişik ülkelerdeki uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin araştırma verilerine bakıldığında da ders kitaplarının temel öğrenme ortamı olma özelliği açıkça görülebilmektedir. İngiltere'deki Açık Üniversite öğrencileri ders çalışmak için ayırdıkları zamanın %75'ini, Almanya'daki Açık Üniversite öğrencileri ise %80'ini ders kitapları ile çalışarak harcamaktadırlar. Fransa'da uzaktan yüksek öğrenim gören öğrenciler de birinci derecede ders kitaplarından yararlanmaktadırlar. Türkiye'deki Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, İktisat ve İşletme Fakültesi'nde uzaktan eğitim uygulamalarıyla eğitimini sürdüren öğrenciler de ders çalışmak için ayırdıkları zamanın en büyük kısmını ders kitaplarından çalışıp öğrenerek harcamaktadırlar. Benzer durum Milli Eğitim Bakanlığının uzaktan eğitim uygulamalarından, Açıköğretim Lisesi, Açık İlköğretim Okulu ile Mesleki ve Teknik Açıköğretim Okulu öğrencileri için de geçerlidir (Kaya, 2005, s.83).

Ders kitabı, eğitim programlarının amaca ulaşmasına da hizmet eder ve eğitim ve öğretim etkinliklerinin planlanmasında, uygulanmasında, değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde ders kitaplarının halen önemli bir yeri bulunmaktadır. Coşkun, ders kitabının öğretmen ve yazı tahtasıyla birlikte verilen bilginin %99'unu ileten bir ortam olduğunu vurgulamaktadır (Coşkun, 1996, s.59).

1.1.2. Eğitim Programları ve Ders Kitabı

Program geliştirme ilkelerinde, eğitim sürecinde; araştırma, geliştirme, kalite kontrol ve sürekliliğin sağlanması önem taşımaktadır. Ders kitapları, eğitim programlarını geliştirme ilkeleri ışığında hazırlanmasından ve eğitim programlarının tüm öğelerini kapsamından dolayı eğitim programlarıyla doğrudan ilişki içindedir.

Eğitim sistemimizin planlama, uygulama, değerlendirme ve geliştirme süreçlerinde ders kitapları öncelikli yere sahiptir. Ders kitapları, gerek öğrenci gerekse öğretmen açısından öğrenme-öğretme etkinliklerine doğrudan yön verebilmektedir.

Eğitim programlarında programın başarısını etkileyen önemli unsurlardan biri “ders kitapları”dır. Ders kitapları programla öğrenci arasında köprü kuran temel materyaldir. İyi bir ders kitabı programdan etkilenen herkese programın diğer boyutları hakkında fikir veren temel materyallerdir. Örneğin bir öğrenci kitap aracılığıyla programın amacından, kendisinin öğrenmesi gereken muhtevadan haberdar olur. Kitabın içindeki değerlendirme soruları onun öğrendiklerini ölçme fırsatı bulmasına imkan sağladığı kadar ilgililere de “ne kadar öğrettik?” sorusunun cevabını bulma fırsatı verir (Küçükahmet, 2004, s.13-14).

Davranışçı yaklaşım açısından, ders kitaplarının, öğretim programlarının; hedef-davranışlar, içerik, öğrenme-öğretme durumları ve değerlendirme öğelerine uygun olması gerekir. Kılıç ve Seven’e (2002)göre ders kitapları aşağıdaki niteliklere sahip olmalıdır:

Hedef-davranışlar açısından;

- a) Hedef ve davranışları kazandıracak içerik davranış alanına (bilişsel, duyuşsal, devinişsel) göre düzenlenmelidir.
- b) Hedef-davranışların düzeyi açısından; Öğretim programlarındaki yıllık, sınıf, ünite ve konuların kapsamına göre içerik düzeyi belirlenmelidir.
- c) Hedef-davranışların sınırları, öğretim programının içeriğinin sınırlarını belirlemelidir.
- d) Hedef-davranışların basamak düzeyi, içeriğin düzeyini belirlemelidir.

İçerik açısından;

- a) Programın öğeleriyle paralellik taşımalıdır.
- b) Öğretim programında verilen, kitap hacmiyle tutarlı olmalıdır.
- c) Uygun zihinsel süreçlere göre düzenlenmelidir.
- d) Öğrenme ilkelerine göre düzenlenmelidir.
- e) Somuttan soyuta, basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene doğru düzenlenmelidir.
- f) Bireyin gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir.
- g) İçerik, ilişkili olduğu alan ve konularla bağlantılı olarak sunulmalıdır.

Öğrenme-Öğretme durumları açısından;

- a) Dikkat çekici öğeler, hedefler, ön organize edici özellikler sunulmalı ve geçiş ifadelerine yer verilmelidir.
- b) Öğretim hizmetlerinin niteliğini artırıcı şekilde ipuçları verilmeli, eğitim teknolojisinin ürünleri kullanılmalı, uygun sorular sorulmalı, araştırmalara yer verilmeli ve özet yapılmalıdır.
- c) Öğretimin özelliklerine göre düzenlenmelidir.
- d) Öğretim stratejilerine uygun olarak düzenlenmelidir.
- e) Öğretim yöntem ve tekniklerine uygun olarak düzenlenmelidir.
- f) Öğretim araçlarına göre düzenlenmelidir.
- g) Öğretim programlarında, öğrenme-öğretme durumlarıyla ilgili açıklamalar ve örnekler göz önünde bulundurulmalıdır.

Değerlendirme açısından;

- a) Sorular hedef-davranışların alan ve düzeyine uygun olmalıdır.
- b) Soruların kapsam geçerliliği sağlanmalıdır.
- c) Soruların puanları, puanların ne anlama geldiği hakkında öğrenciye bilgi verilmelidir.
- d) Değerlendirme uygulamaya dönük olmalıdır (Kılıç ve Seven ,2002, s.63-78).

Yapılandırmacı yaklaşım açısından ders kitapları aşağıdaki niteliklere sahip olmalıdır:

- 1. Öğretimde, öğrencinin önceki bilgilerinin harekete geçirilmesi.**
- 2. Öğrencilerin yeni bilgiler kazanması için; öğrenmenin, temel kavramlar etrafında şekillendirilmesi.** Yani öğrencilerin “bütünü”, “bütünün parçalarını” ve bu parçalar ile bütün arasındaki ilişkiyi görmelerine yardımcı olunmalıdır.
- 3. Öğrencinin bakış açısının değerlendirilmesi.** Yani, verilen yeni bilgi önceden var olanlarla çelişmiyorsa, bu konudaki zihinsel yapı güçlendirilir; çelişiyorsa var olan zihinsel yapının değiştirilip,yeni düzenlemeler yapması ve yeni dengeyi kurması için öğrenciye destek olunur.

- 4. Bilginin uygulanması.** Bilginin öğrenciler tarafından uygulanmasına yardım edilmelidir.Bu, öğrencilerin önceki bilgi yapılarına uygun etkinlikler hazırlanarak sağlanabilir.
- 5. Bilginin farkında olunması.**Kişinin bir bilgiyi kullanarak bir problemi çözmesi ile kendisini o problemin çözümüne götüren stratejinin ne olduğunu fark etmesi ayrı ayrı şeylerdir.Bu sebeple öğretmen, öğrencilerin sahip oldukları bilginin farkında olmalarını sağlayacak etkinlikler düzenlemelidir. Bu etkinlikler daha çok öğrencilerin geriye dönüp ne yaptıklarını gözden geçirmelerine imkan veren etkinlikler olmalıdır.Örnek olay incelemesi, rol oynama, proje çalışmaları,öğrendiklerini başkalarına öğretme veya yazıya geçirme çalışmaları gibi etkinlikler bilginin farkında olunmasını sağlayıcı etkinlikler olarak sıralanabilir (www.kastamonu.meb.tr).

Davranışçı yaklaşımda; dersler öğretmenlerin anlatımları ile yürütülür,dersler kitaplara dayanır,öğretmenler bilgi kaynağıdır ve öğrencilere bu bilgilerini aktarmakla görevlidir.Öğrenci, öğretmenin aktardığını aynen almak ve tekrar etmekle görevlidir.

Yapılandırmacı yaklaşım ise, davranışçı yaklaşımın yukarda açıklanan temel varsayımlarına karşı çıkar ve alternatifler sunar.Konuyla ilgili olarak yazılı kaynaklarda görülen, dikkate değer farklılıklar şu şekilde karşılaştırılmaktadır (www.kastomunu.meb.tr).

Tablo 1

Davranışçı ve Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

DAVRANIŞÇI ŞAKLAŞIM	YAPILANDIRMACI YAKLAŞIM
Öğrenme dıştan etkilerle, (pekiştirme ve tekrar) elde edilen bir sonuçtur.	Öğrenme, insan zihnindeki eski ve yeni bilgilerin yapılandırılması sonucu oluşur
Öğrenci dış uyarıcıların pasif alıcısıdır.	Öğrenci, uyarıcıların özümleyicisi ve davranışların aktif oluşturucusudur.
Öğretim programı tümevarım ve temel becerilere ağırlık verilerek işlenir.	Eğitim programları tümdengelim yoluyla ve temel kavramlara ağırlık verilerek işlenir,öğrenci sorunlarına göre program yönlendirilir

Öğretmenler, öğrenci başarısını ve öğrenmesini değerlendirmek için sorulara kesin ve tek doğru cevap beklerler.	Öğretmenler öğrencilerin belli bir konudaki görüş ve fikirlerini anlamak için uğraşırlar.
Öğretmenler, öğrencilere bilgiyi aktaran kaynak durumundadır.	Öğretmenler, öğrenme sürecinde aynı zamanda öğrenendir. Öğrencilerle karşılıklı etkileşime girer ve öğrenme ortamını düzenleyip, hazırlar.
Öğrenciler, öğretmenler tarafından bilgiyle doldurulacak, <i>boş tüpler</i> konumundadır.	Öğrenciler kendi öğrenmelerinden sorumludur, çevreden edindikleri bilgilere kendi zihinlerinde anlam verirler ve böylelikle öğretimde aktiftirler.
Öğretim programıyla ilgili etkinlikler, ders kitaplarıyla sınırlıdır.	Öğretim programlarıyla ilgili etkinlikler, geniş ölçüde birincil derecedeki kaynaklara dayanır.
Öğrenci başarısının değerlendirilmesi, öğretimden ayrı bir süreçtir. Genellikle testler yoluyla, eğitim programının sonunda yapılır .	Değerlendirme öğretim sürecinin bir parçasıdır. Öğretim sırasında öğretmen gözlemleri ile ve öğrenci çalışmalarının toplanması ile gerçekleştirilir.
Önceden hazırlanmış, öğretim programına sıkı sıkıya bağlılık söz konusudur.	Öğretim sürecinde öğrencilerin istekleri, ilgileri, ihtiyaçları ve çeşitli konularla ilgili soruları geniş yer tutar.

Ders kitaplarının hazırlanmasında öğrencilerin sahip oldukları zeka türleri de dikkate alınırsa, ortaya çıkan ürün daha çekici olabilir.

1.1.3. Ders Kitapları ve Çoklu Zeka Kuramı

İlköğretimde kullanılan ders kitapları, eğitim psikolojisinin verilerinden yararlanılarak hazırlanmalıdır. Ders kitapları hazırlanırken öğrencilerin zeka özellikleri de dikkate alınmalıdır.

Howard Gardner, bireyin belirlenebilen sekiz zekasının (Çoklu Zekasının) olduğunu söylemiştir. Bunlar: Sözel / dilsel zeka, Mantık / matematiksel zeka, Görsel / uzamsal zeka, Bedensel / devimduyumsal (kinestetik) zeka, Müzik / ritim zeka, Kişilerarası zeka, Kişisel zeka ve Doğa zekasıdır.

Çoklu zekaya göre öğretimin ve bir öğretim materyali olan ders kitabının düzenlenmesinde dikkate alınması gereken dört aşama bulunmaktadır. Bu aşamalar Küçükahmet (2005)'e göre sırasıyla şunlardır:

- **Zekanın Ayaklandırılması:** Hangi zeka ile öğretime başlanacaksa, bu zekaya ilişkin olarak, dersin başında öğretmenin kasıtlı olarak yaptığı beyin jimnastiği çalışmaları bu aşamayı oluşturur.
- **Zekanın Güçlendirilmesi:** Ayaklandırılmış ya da etkin hale getirilmiş olan zekanın geliştirilmesi, derinleştirilmesi ve beslenmesini kapsar.
- **Zekanın Öğretimde Kullanılması / Zekayla Öğretim:** Bu aşamada verilmekte olan bir dersin özel muhtevasının öğrencilerin sahip olduğu farklı zekalara uygun olarak düzenlenmiş farklı bilgiye ulaşma yolları ile nasıl öğretileneğinin öğrenilmesi gerekmektedir. Böylece daha önceleri düşümüzde dahi göremeyeceğimiz bir biçimde her çocuğu daha zeki olabilecek biçimde eğitiriz. Bunun yanında her konuyu bütün zekalarla öğretmek de mümkün olabilmektedir. Bunun anlamı, % 95'i mantık / matematik ya da sözel /dil zekalara göre önceden hazırlanmış olan ders kitaplarını, programları öğretmenlerin geriye kalan zekaları da dikkate alarak tüm yedi zekaya göre uygulama aşamasında yeniden düzenlemesi gerekmektedir.
- **Zekanın Transferi:** Geliştirilmiş olan bu zekaların günlük yaşamda ya da okul dışındaki gerçek dünyadaki problemleri çözmeye uyarlanması son aşamayı oluşturmaktadır. Bu aşamanın amacı, zekaları bilişsel, duyuşsal ve duygusal yaşantıların bir parçası haline getirmektir (Küçükahmet, 2005, s.37-39).

Ders kitapları hazırlanırken bu aşamaların dikkate alınması önem taşımaktadır. Ders kitapları hazırlanırken öğrencilerin zeka türleri dikkate alındığı gibi, bilişsel gelişim düzeyleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

1.1.4. Ders Kitapları ve Bilişsel Gelişim Evreleri

İlköğretim dönemindeki çocuklara yönelik hazırlanan ders kitaplarında yer

alan içerik ve içeriğin sunumunun çocuğun gelişim evrelerine uygun olması gerekir.

İlköğretim dönemindeki çocuklar (7-11 yaş), Piaget'in Bilimsel Gelişim Dönemlerinden "Somut işlemler Dönemi" içinde bulunmaktadır. Bu dönemde çocuklarda görülen başlıca özellikler şunlardır:

1. Duyu organlarına bağlı somut düşünürler.
2. Mantıksal düşünme başlar.
3. Birden fazla özelliğe göre sıralama ve sınıflandırma yaparlar.
4. İşlemleri tersine çevirebilirler.
5. Somut problemleri çözerler.
6. Sosyal davranışlara yönelirler.
7. Korunumu kazanırlar.

Bu dönemde sembolik zihinsel faaliyetlerden gerçek zihinsel işlemlere geçilir. Mantığa dayalı şemalar oluşturulur. Sadece algılara dayalı olarak değil, akıl yürütmeye dayalı olarak da sonuçlar çıkarılır. Somut işlemler dönemindeki bir çocuk, somut olmayan nesne ve durumlar üzerinde akıl yürütemez. Mantıksal işlemleri somut problemlere uygular; ilköğretime giden çocukların aritmetik işlemleri yaparken parmaklarını ya da başka nesnelere kullanmaları bunun sonucudur (Selçuk, 2000, s.93).

"Bu dönemde ders kitaplarında, ilgili program ışığında, gözleme ve somut materyallere dayalı etkinliklere yer verilmelidir. Bu dönemde çocuklar konuları gerçek dünyayla bağlantısını kurarak öğrenebilirler" (Tertemiz, 2004, s.57).

Bu nedenle ders kitapları, çocukların bilişsel gelişim düzeyleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Bunların dışında, ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinin

temel materyallerinden biri olmasından dolayı öğretim ilkeleriyle de ilişkilendirilmelidirler.

1.1.5. Ders Kitapları ve Öğretim İlkeleri

Ders kitaplarının etkili olmasında belli başlı öğretim ilkelerine göre tasarlanması rol oynayabilir. Bu bağlamda ders kitabını tasarlama sürecinde; öğrenciye görelilik, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, açıklık, somuttan soyuta ve ekonomiklik ilkelerine özen gösterilmelidir. Bu ilkeler, Küçükahmet (2005) tarafından aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

a) Öğrenciye Görelilik İlkesi: Çağdaş eğitim anlayışında öğretimin başlangıcı öğrencidir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin öğrenciye yönelik olması gerekir. Öğretimin şeklini ve yöntemini öğrencinin gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları, olayları algılama şekli belirler.

b) Yakından uzağa ilkesi: İşlenmekte olan konularla ilgili örneklerin, problemlerin, olayların, yakın doğal ve toplumsal çevreden seçilmesi; evrensel ve genel konuların başlangıcının en yakın çevreden alınması, yavaş, yavaş daha uzak örneklere, problemlere ve olaylara geçilmesi; Öğrencinin içinde yaşadığı yakın zamandan hareket edilmesi, konuların güncelleştirilmesi kastedilmektedir.

c) Bilinenden bilinmeyene ilkesi: Öğretim faaliyetlerinde amaca ulaşmak için çoğu kez bilinen gerçekleri başlangıç olarak ele almak, bilinmeyene doğru ilerlemek ve bilinmeyi bulmaya çalışmak gerekir. Yeni konuya başlamadan önce kazanılmış eski bilgiler hatırlanmalı ve onlardan yararlanılmalıdır. Bu hatırlatma yeni öğrenileceklerin çağrışımlarla daha kolay, daha çabuk ve daha doğru sonuçlara ulaştırılmasıdır.

d) Açıklık ilkesi: Dersin işlenmesi sırasında ne kadar çok duyu organının katılımı sağlanırsa öğrenme o ölçüde kolay, unutma o ölçüde zor olur. Konunun görülerek, ölçülerek, gözlem ve deneylerle incelenmesi, duyumların etkinliği ile yaşanmış bilgilerle öğrenilmesidir. Öğrencinin madde ve eşya ile kaşı karşıya

getirilmesi ya da buldukları yere götürülmesi ve doğal şartlarda incelenmesidir. Bu tür çalışmalarda öğrencinin duyu organlarıyla birlikte duyguları da işin içine katılacağından, öğrendikleri tam, sağlam ve doğru olur. Bu bilgiler kalıcı ve uzun ömürlü olacağı gibi, uygulaması da kolay bilgilerdir.

e) Somuttan-soyuta ilkesi: İlköğretim kurumunda öğretime somut (yaşantılarla) eşyalar, görsel-işitsel araçlarla başlanması, ilköğretimin sonuna doğru soyutta (kavramlar) sembollerde yoğunlaştırılması, ortaöğretimde somut olay ve yaşantılara daha az zaman ayrılması zihinsel süreçlerle konunun öğretilmesi sağlanmalıdır.

f) Ekonomiklik ilkesi: Öğretimde yapılacak her şeyin en kısa yoldan, en az zaman, emek, para ve enerji ile yapılması gerekmektedir. Öğrencinin kullandığı kitap, defter ve diğer araçların en ekonomik biçimde kullanılması sağlanmalıdır (Küçükahmet, 2005, s.42-45).

1.1.6. Ders Kitapları ve Öğrenme Kuramları

Ders kitaplarının hazırlanmasında öğrenme kuramlarının etkisi olduğu söylenebilir. Bu nedenle ders kitapları ile ilgili değerlendirmelerde, öğrenme kuramı boyutu da irdelenebilir.

Türk eğitim sistemi genel olarak davranışçı psikoloji ve davranışçı öğrenme teorisi üzerine kurulu bir sistemdir. Geleneksel eğitim anlayışı ve yaklaşımı, davranışçı yaklaşımların özelliklerini taşımaktadır. Davranışçı yaklaşımda, eğitimin amaçları davranışlar olarak tanımlanır ve bu davranışları oluşturacak deneyimlerin neler olması gerektiği üzerinde yoğunlaşılır.

2005-2006 Öğretim yılından itibaren uygulamaya koyulacak olan yeni İlköğretim Programlarının başarısı, öğretmenlerin yapılandırmacı yaklaşıma gösterecekleri ilgi ile orantılı olacaktır. Yeni programların (eğitim amacıyla hazırlanan taslak baskıları) ilk sayfalarında, tanıtım amaçlı yapılan açıklamalarda; “yapılandırmacı yaklaşım”, “öğrenci merkezli öğretim”, “çoklu zeka kuramı”, “aktif öğrenme’ gibi kavramlara dikkat çekilmiş; özellikle “yapılandırmacı yaklaşım” her

programda merkeze alınmış durumdadır (MEB.TTKB, Öğretim Programları, 2005).

Türkiye’de 2005 yılından önce okutulan ders kitapları davranışçı kuram anlayışına göre hazırlanmaktaydı. 2005 yılından itibaren ise yapılandırmacı kuram anlayışına göre hazırlanmaktadır.

1.1.6.1. Davranışçı Kuram

Davranışçı kuramda yaparak öğrenme, bilgiyi transfer etme, pekiştirme, tekrar ve güdülenmenin önemli yeri vardır. Davranışçı yaklaşımda, öğrenmenin davranış değişimi boyutu irdelenmektedir. Öğrencilere, öğrenmiş oldukları bilgileri çeşitli yöntemlerle hatırlatılır ve bu bilgileri farklı ortamlara taşıyıp nasıl kullanacakları öğretilir. Uygulanan eğitim-öğretim faaliyetleri, önceden belirlenen hedef ve davranışlara göre ölçülerek, performanslar değerlendirilir. Davranışçı kuramın en önemli uygulamalarından biri programlı öğretimdir (Işıman, 2005, s. 73).

Davranışçı yaklaşımda; dersler öğretmenlerin anlatımları ile yürütülür, dersler kitaplara dayanır, öğretmenler bilgi kaynağıdır ve öğrencilere bu bilgilerini aktarmakla görevlidir. Öğrenci, öğretmenin aktardığını aynen almak ve tekrar etmekle görevlidir (www.kastamonu.meb.gov.tr,2007).

1.1.6.2. Yapılandırmacı Kuram

Kuram, insanların gerçek yaşantı deneyimleri ile karşılaştığı zaman bilgiyi kendi hafızalarında yapılaştırdıkları görüşünü savunur. Herhangi bir bilgiyi anlamak için, o bilginin deneyim ile temellendirilmesi gerekir. Gerçek yaşantı üzerinde kazanılan bireysel deneyimlerin ana temelleri üzerinde sürekli olarak gelişen aktif bir faaliyet süreci vardır. Bu faaliyet sürecinde **kavram** gelişimi oluşmaktadır (Duffy ve Janassen, 1992). Bireydeki kavram gelişimi deneyimlerle hafıza içinde yapılaştırılır.

Bu yaklaşımda öğrencilerin yeteneklerinin gelişimi önem taşımaktadır. Eğitim-öğretim ortamlarının tasarımında seçilen konuların öğrencilerin gerçek

yaşantısıyla ilgili ve öğrencilerin seviyesine uygun olması gerekmektedir (Işman, 2005, s.64-87).

Program, öğrenenlerin okulda ve okul dışında yararlı bulacağı bilgi, beceri ve değerlere göre tasarlanmalıdır. Kavramsal anlama ve becerilerin uygulaması öne çıkarılmalıdır. Sınırlı konu, hem derinliğine hem de genişliğine incelenmelidir. İçerik, temel fikirler etrafında organize edilmelidir. Etkinlikler, hatırlamaya değil, problem çözmeye yönelik olmalıdır. Bilginin anlamları, öğrenen tarafından etkin yapılandırılmalıdır. Öğrenme süreçleri işbirliğine, kişisel bağımsızlığa, üreticiliğe, yansıtmaya, etkin katılıma, kişisel uygunluğa ve çoğulculuğa dayanmalıdır (Demirel, 2005, s.47). Yapılandırmacı öğrenme süreçlerinde, bireylerin öğrenme-öğretme süreçlerindeki **kazanımlarının** günlük yaşama aktarılabilmesi temel hedefdir.

Bu bağlamda, bir öğretim materyali olan ders kitaplarının hazırlanmasında belirtilen niteliklere dikkat edilmesi gerekmektedir. İlköğretim için hazırlanan ders kitapları bu veriler çerçevesinde incelendiğinde, kitapların belli düzeylerde belirtilen özellikleri taşıdığı gözlenmektedir. Bu özellikler ders kitapları, çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitaplarında yer almaktadır

Türkiye’de 2005-2006 öğretim yılından itibaren ders kitapları, yapılandırmacı kuram anlayışına yönelik olarak hazırlanmaktadır. Bu nedenle , bilgiler kazanımlar yoluyla verilmektedir. Ders kitaplarında, kavram haritası, organizasyon şeması, gözlem, araştırma, sorgulama, yorumlama ve uygulama gibi etkinlikler ön planda yer almaktadır. Bu özellikler yapılandırmacı yaklaşımın ders kitaplarına yansımaları olarak kabul edilebilir.

1.1.7. Ders Kitaplarının Hazırlanması ve Hizmete Sunulması

Türkiye’de ders kitaplarını hazırlama ve hizmete sunma yetkisi Milli Eğitim Bakanlığına aittir. İlköğretimde okutulacak ders kitaplarını Milli Eğitim Bakanlığı ya kendi hazırlar ya da diğer yayın evlerinin hazırladığı kitaplardan seçer.

Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim politikaları ve uygulamalarında belirleyici rol oynamaktadır. Konu (ders) alanlarını belirlemede, derslere göre öğretim programlarını hazırlama ve geliştirmede, öğretim programlarına göre, ders araçlarını dolayısıyla ders kitaplarını hazırlama ve hizmete sunmada karar merciidir. Bakanlığın teşkilat yapısı içinde merkez teşkilatında ayrı ve bağımsız bir kurul olan Talim ve Terbiye Kurulu, milli eğitimin genel politika ve düzenlemelerin yapılmasında planlama, danışma ve uygulama görevlerini üstlendiği söylenebilir. Ders kitaplarının hazırlanması ve sunulmasında da Talim ve Terbiye Kurulu inceleme ve değerlendirme görevini yapmaktadır...Uygun bulunan ders ya da yardımcı kitapların adlarıyla, yazar ve yayınevlerini Tebliğler Dergisinde yayınlamak ilgili olan herkese duyurulur (Kılıç ve Seven 2002, s.43-51).

Türkiye’de ders kitaplarının; tanımlanması, sınıflandırılması ve özelliklerinin ortaya konulması, numunesinin alınması, muayenesi ve deneyleri ile piyasaya sunulmasına ilişkin olarak bazı standartlar hazırlanmıştır. Ders kitaplarıyla ilgili olarak Türk Standartları Enstitüsü tarafından oluşturulan standartlardan TS 10220 sayılı standartta ders kitabı, “her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları ders programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı için kullanılan basılı yayın” olarak tanımlanmaktadır. Aynı standartta kitap yaprağı, “kitabı meydana getiren kitap boyutundaki kağıt tabakaların her biri”; sayfa, “ders kitabında her yaprağın ön ya da arka yüzü”; kitap kapağı, “kitap yapraklarını korumaya yarayan, uygun özellikteki kaplıktan yapılmış koruyucu kılıf”; gramaj, “kağıt ya da kartonun, 1m² sinin standart atmosfer şartlarında gram cinsinden kütlesi”; punto, “matbaacılıkta kullanılan harf ve rakam büyüklükleri ile ilgili ölçü birimi”; kitap boyutu, “kitabın en ve boyunun milimetre olarak ifadesi”; sırt, “ders kitabının ön ve arka kapağının birleştiği, kitap yapraklarının arka kısımlarının kapağa yapıştığı bölüm” olarak ifade edilmektedir (TSE 1995, TS10220).

Ders kitapları belli bir özel konu alanı ile ilgili hedef davranışları kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu sebeple hedefe uygun olarak düzenlenmiş olması gerekir. Renk, biçim gibi özellikler ile içerikte yer alan sorular, ana başlıklar, alt başlıklar, özetler, kavramların tanımı, örnek olaylar,

grafikler, değerlendirme çeşitleri vb. okunabilir ve anlaşılabilir olarak sunulmalıdır (Halis, 2002, s.51).

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği'nin 6. maddesine göre, “ders kitapları; yarışma, sipariş, satın alma, yazdırma, özel kesimce hazırlama şeklinde hazırlanır ve hizmete sunulur” (Resmi Gazete, 1996, S:22746). Bu yönetmelik çerçevesinde Türkiye’de ders kitapları MEB ve özel sektör tarafından hazırlanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği'nin 5. maddesinde ders kitaplarında aranacak nitelikler ; ders programlarına uygunluk göstermesi, konuların sistemli bir şekilde işlenmesi, konuların öğretime yardımcı unsurlar açısından zenginleştirilmesi, estetik bakımdan yeterli ve göz sağlığına uygunluk göstermesi açılarından incelenmektedir (Resmi Gazete, 1995, S.2434).

MEB ders kitaplarında öğretime yardımcı unsurlar şu şekilde sıralanmıştır: Görsel araçlar, sorular, metinler arası öğeler, özetler, hedefler ve dikkat çekici araçlardır.

1.2. DERS KİTAPLARINDA ÖĞRETİME YARDIMCI UNSURLAR

Bu kısımda öğretime yardımcı unsurlar arasında yer alan tasarım, görsel düzen, sorular ve metinler arası öğeler üzerinde durulmuştur.

1.2.1. Tasarım

Ders kitaplarının tasarımında kullanılması gereken araçlardan bazıları şunlardır: Tutarlılık, sayfa düzeni, yazı stili, yazı türü ve boyutu, vurgulama.

Güçlü (2001)'ye göre yazılı materyallerin tasarımında dikkate alınması gereken faktörler şöyle belirtilmiştir:

Tutarlılık: Sayfa biçimleri birbiriyle tutarlı olmalıdır. Farklı sayfa düzeni, yazı

boyutu ve yazı tipi kullanılmamalıdır. Kenar boşlukları, satır aralıkları, başlıklar ve metinler arası boşlukların kullanımında da tutarlı olunmalıdır.

Sayfa Düzeni: Metinde yer alan paragraflar birbirinden kolayca ayırt edilebilmelidir. Paragrafların yerleşim düzeni metnin okunabilirliğini ve sayfanın görünüm estetiğini artırır. Uzun paragraflar için çift sütun , kısa paragraflar için tek sütun kullanılmalıdır.

Farklı içerik unsurları görsel olarak ayrılmalı ve sınıflandırılmalıdır.

Sayfa kenar boşlukları geniş olmalıdır. Geniş sayfa boşlukları okuma, not alma ve okuyucunun dikkatini metne çekmeye yardımcı olur.

Metin organize şekilde sunulmalıdır. Böylece bilgiler kolayca bulunabilir, öğrenciler kolayca hangi bölüm ya da konuyu okuduklarını bilirler. Bu amaçla gerektiğinde şema kullanılmalıdır.

Her sayfada ana başlıkları içeren üst bilgiler kullanılmalıdır.

Yazı Stili: Farklı bölümler ya da konular farklı stille sunulmalıdır. Bu öğrencilerin okuma motivasyonlarını güçlendirir.

Yazı stili kolay okunabilir biçimde, süsten arınmış ve sade olmalıdır.

Büyük harflerin kullanımına dikkat edilmesi gerekir. Uzun satırların tümü büyük harfle yazıldığında, metinleri okumak zorlaşacaktır (Ceyhan, Yiğit, 2003).

Yazı Türü ve Boyutu: Yazı boyutu öğrenci düzeyine ve metnin yapısına uygun olmalıdır. Kitap basımında harflerin büyüklük bakımından birbirinden farklılaşmasına “punto” denir. İlköğretim üçüncü sınıf düzeyine en uygun punto büyüklüğü 14 puntodur.

Basit yazı türleri metnin daha kolay okunmasını sağlar. İlköğretim ders kitaplarında font olarak “Times New Roman” seçilmelidir (Ceyhan, Yiğit, 2003).

Satırlar arası boşluklar uygun ölçüde olmalıdır. Satırlar arasındaki boşluk, küçük harflerin ortalama yüksekliğinden biraz kısa olmalıdır. İlköğretim üçüncü sınıflar için satır aralığı 4 mm’dir.

Satır sonuna sığmayan kelimeleri hecelerine bölmemeye dikkat edilmelidir.

Vurgulama: Ders kitaplarında önemli kelime ya da cümlelerde dikkati çekmek için vurgulama yapılır. Vurgulama yazı boyutunu değiştirme, yazıyı renklendirme, kalın yazma, italik yazma ya da kutu içine alma vb. yöntemlerle yapılabilir.

Önemli kavramlar vurgulanmalıdır. Vurgulama dikkat çekmeyi sağlar.

Başlıklar farklı yazı tipiyle vurgulanmalıdır.

Vurgulamada tutarlı olmak gerekir. Örneğin koyu yazma metnin bir yerinde hangi amaç için kullanıldıysa, metnin bütün bölümlerinde de aynı amaç için kullanılmalıdır.

Vurgulamada aşırıya kaçılmamalıdır. Bu durumda vurgulama önemini kaybedebilir (Güçlü, 2001, s. 22-24).

1.2.2. Görsel Düzen

Ders kitaplarındaki görsellerin, çağdaş anlayışa uygun olarak algılamaya ve doğru yorumlamaya dayalı hazırlanması gerekir. Ders kitaplarında görsel araçların amaca uygun ve sistemli bir şekilde yer alması görsel düzeni oluşturur.

Görsel araçlar ders kitaplarında; bilgi vermek, bilgileri desteklemek, ilgi çekmek, konuları özetlemek, olgular veya kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek, zihinde canlandırılması güç olan karmaşık durumları açıklamak ve dağılımların gösterilmesi amacıyla kullanılırlar. Görsel araçlar öğrencilerin okuduklarını anlama, hatırlama ve kullanmalarını kolaylaştırır. Öğrencilerin görsel düşünme becerilerinin gelişmesine etki eder.

Görsel düzeni oluşturan öğeler görsel öğeler ve yazılı öğeler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Görsel öğeler; gerçekçi araçlar (fotoğraf), benzer araçlar (resim, karikatür), düzenleyici araçlardan (grafik, şema, harita, tablo) oluşurlar. Yazı öğeleri ise; yazı tipi, yazı boyutu ve büyük harflerdir. Kılıç ve Seven (2002), görsel düzende dikkat edilmesi gereken özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

- Görsel araçlar konuya uygun olmalıdır: Başlık, metin ve diğer araçların hep birlikte uyum içerisinde olması gerekir.
- Tasarım öğeleri ve ilkelerine uygun düzenlenmelidir: Öğretici araç iyi tasarlanmazsa görevini yerine getiremeyebilir. Bütünlük, denge ve vurgu ilkelerine dikkat edilmelidir.
- Öğeye yeteri oranda yer verilmelidir.
- Görsel öğelerde ipuçları kullanılmalıdır.

- Öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olmalıdır. Öğrenci seviyesinin çok üstünde ya da çok altında hazırlanmış araçlar, istenilen verimin alınmasını engeller. Öğrencilerin yaşlarına göre bilişsel, psikomotor, fiziksel gelişim özelliklerinin belirlenip, arca bu özellikler doğrultusunda hazırlanması gerekir (yazı puntolarının gelişim düzeylerine göre 3.sınıfta 14 punto olarak belirlenmesi gibi).
- Algısal özelliklere uygun olarak hazırlanmalıdır: Fon (zemin) ve figür (şekil, grafik, yazı) rengi birbirine zıt olmalıdır.
- Öğrencilerden olumlu psikolojik tepkiler alacak şekilde düzenlenmelidir: Öğrencilerin kitaba karşı motivasyonlarını artırıcı, ilgi çekici olmalıdır.
- Amaca uygun zihinsel tepkiler için gerekli önlemler alınmalıdır: Zihinsel tepki, öğrencilerin aracı anlamlandırmalarıyla ilgilidir. Gerekli yerlerde çizgi, renk, şekil, alan, doku gibi tasarım öğeleri vurgu aracı olarak kullanılmalıdır.
- Görsel araçların altında açıklamalara yer verilmelidir: Açıklamalar verilen mesajla ilişkili olmalıdır.
- Sayfa düzenine dikkat edilmelidir: Bilgilerin kim tarafından, nasıl kullanılacağı belirlenmesi; ilgili parçaların ilgili öğelere yakın olması; araçların birbirinin işlevlerini engellememesi; araçların etkili olacakları yerlere yerleştirilmesi; kenar boşlukları ve diğer boşlukların yeterli ve tutarlı olması; sayfa yapılarının tutarlı olması; kitabın fiziksel özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir (Kılıç ve Seven, 2002, s.137-139).

Yalın'a göre görsel düzende dikkat edilmesi gereken özellikler şunlardır:

- Görsel öğeler mümkün olduğu kadar basit tutulmalıdır.
- Kavramlar arasındaki farklılıkları göstermekte kullanılmalıdır.
- Görsellerde oransızlıktan kaçınılmalı, informal denge sağlanmalıdır.

- Vurgulama araçlarının kullanımında tutarlı olunmalıdır.
- Öğretim içeriği grafiksel olarak özetlenmelidir.
- Soru türü etkinliklerle dikkat görsellere çekilmelidir.
- Görseller mümkün olduğunca ilgili metne yakın yerleştirilmelidir (Yalın, ?, s.152-155)

Ders kitaplarında en sık kullanılan görsel araçların başında resim gelir. Bu nedenle ders kitaplarında kullanılacak resimlerin tasarımına da özen göstermek gerekir.

Nichol ders kitaplarında kullanılabilir görsel malzemelerin iki eğitimsel boyutu olduğunu vurgulamaktadır. İlki, çocukların bilgi ve anlayışlarını resim formatında sunarak, görüş açılarını ve kendilerini ifade etme yeteneklerini geliştirebilecekleri yönündedir. İkinci boyut ise, çocukların konudaki bilgi ve anlayışlarını geliştirmek üzere, görsel kaynak ya da kaynaklar üzerinde yaptıkları eğitsel çalışmalardır. Kitapta yer alan görsel malzemelerin, öğrenciler tarafından birer bilgi kaynağı olarak algılanabilmeleri için kuşkusuz, söz konusu resimlerin belli kriterler gözetilerek tasarlanmış olmaları gerekmektedir. Nolen ve Goetz, ders kitaplarında yer alan resimleri üç biçimde sınıflamaktadır. Bunlar; süsleyici resimler, açıklayıcı resimler, metni tamamlayıcı resimlerdir. Ders kitaplarında yer alabilecek resimlerin daha ayrıntılı ve işlevsel bir sınıflamasını yapmak mümkündür. Bu sınıflama, öğretim etkinliklerinin görsel malzemelere dayanarak tasarlanmasını öngörmektedir. Her bir farklı resim, öğretmenin öğrenciden isteyeceği davranışları da farklılaştırır. Bu amaçla hazırlanacak resimler, aşağıdaki gibi sınıflandırılır:

Konsantrasyon Resimleri: Her hangi bir konuya ya da konunun herhangi bir özel noktasına öğrencilerin dikkatini çekmeye ya da konunun bütününe yönelik olarak dikkatlerini yoğunlaştırmalarına yardım olmak amacıyla hazırlanmış detaylı resimlerdir. Öğrenciler bir – iki dakika odaklanmaları ile işin içinden çıkabilecekleri kadar detaylandırılmaları gereken bu tür resimler, onların konuya güdülenmelerini sağlayabileceği gibi, konsantrasyon eksikliği olan öğrenciler karşısında öğretmenin işini de kolaylaştıracaktır.

Durumsal Resimler: Herhangi kavram ya da olguyu bütünüyle içeren resimlerdir.

Öğretmenin konuya girerken ya da onu özetlerken kullanabileceği bu resimlerin içeriği, konudan ne eksik ne de fazla olmalıdır.

Problem Resimleri: Öğrencilerin, herhangi bir problemi çözmelerinden çok, fark etmelerini açıklayan resimlerdir. Bu tür resimlerin ana özelliği, problemin nedenlerini ve sonuçlarını sembolize edebilmeleridir. Öğrencilerin resimlerdeki belirgin neden-sonuç ilişkisini ya da ilişkilerini fark edebilmesi gerekir.

Yaratıcı Resimler: Hayat bilgisi ders kitaplarında kullanılması önerilecek bir resim türü de, öğretmenin öğrenciden, resim üzerinde kimi işlemler yaparak, onun yaratıcılık denemelerinde bulunmasını isteyebileceği türden resimlerdir. Resimlerde kimi önemli noktalar, çizilmemiş ya da boyanmamış olabilir ve bu eksikliklerin öğrencilerce tamamlanması istenebilir. Örneğin, öğrencinin sadece nedenlerin çizildiği bir resim üzerinde düşünerek, karar verme, beklenen sonuçları tahmin etme, alışılmamış sorular sorma becerilerinin gelişmesi amaçlanabilir.

Hareketli Resimler: Hayat bilgisi ders kitaplarında herhangi bir kavram ya da olguyu, bir tek resimle ifade etmek zorunlu ya da mümkün olmayabilir. Öğrenciler aynı kavram ya da olgunun farklı yönlerini içeren küçük resimleri birleştirebilir ve bütüne ulaşabilirler. Rastgele dizilmiş numaralı resimleri doğru sıraya koyabilir ve bu sıralamayı öyküleştirebilir.

Eleştirici Resimler: Eleştirici resimler, çelişik olguların, nesnelere ya da olayların yer aldığı resimler olarak tasarlanabilir. Bu tür resimler, öğrencilerin bildiği ya da yakın çevresinde gözlediği olay, nesne ya da olguları içermelidir.

Önce-Sonra Resimleri: Olayların arasında neden sonuç ilişkileri olduğu kadar öncelik sonralık ilişkisi de vardır. Genellikle birbirleri ile neden sonuç ilişkisiyle bağlı iki olaydan önce olanı neden, sonra olanı sonuçtur. Yanlış sıralanmış ardışık resimlerin öğrencilerce sıraya konulması ya da birbirini izleyen olayların yer aldığı bir resmin öğrencilerce, öncelik sonralık sırasına göre öykülenmesi, bu tür resimlerin kullanılmasına örnek olabilir.

Ders kitaplarında yer alan sözel ya da görsel destekleyici malzemelerin değeri ve kullanışlığı, yalnızca onların kendi nitelikleri ile ilişkili değildir. Bu tür malzemeler, öğretim sürecinde öğretmen tarafından etkili kullanılmakla ve öğretmene yaratıcı öğretim etkinlikleri ilham etmekle değer kazanabilirler. Sungu'ya göre, ders kitaplarında yer alan görsel bir malzemenin kullanışlı olabilmesi için; bir konuyu özetlemesi, mekanın belirgin olması, kişi ya da nesnelere ana özelliklerinin belirgin olması gerekmektedir (Köksal, 2001, s.28-32).

1.2.3. Sorular

Ders kitaplarında en çok kullanılan öğretime yardımcı unsurlardan biri sorulardır.

Sorular ders kitaplarında yerleşim ve sıklık açısından önem taşır. Sorular dikkat çekme ya da değerlendirme amacıyla sorulabilir. Soruların çeşitleri değişik olmalıdır. Bilgi düzeyini ölçen sorular yanında, kavrama, uygulama vs. soruları da yer almalıdır. Olgularla ilgili sorularda günümüzle bağlantı sağlanmalıdır (Şahin ve Yıldırım,1999, s.48).

Ders kitaplarında yer alan sorular, farklı türlerde ve farklı amaçlara yönelik olarak hazırlanabilir. Sorular öğrencileri alıştırmaya, test, araştırma-inceleme, deney ve gözlem yapmaya yöneltmeli; öğrencilere kazandırılması amaçlanan bilgi, beceri, tutum, tavır, davranış ve iş alışkanlıklarının tamamını kapsayacak şekilde verilmeli, öğrencinin kendi kendini değerlendirmesine olanak sağlamalı, öğrencilere yeni bilgi, beceri, tutum ve davranışları kazandırmaya yöneltmelidir

Öğrencilerin öğrenme süreçleri üç alanda gerçekleşir. Bunlar bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlardır. Öğrencilere sorulacak soruların da bu alanlardaki öğrenmeleri kapsayacak biçimde olması gerekir. Zihinsel beceriler ve sözel bilgilerin ölçülmesinde (bilişsel alan) öğrenci davranışları genellikle yazılı test maddeleri (Doğru/yanlış, Çoktan seçmeli, Eşleştirmeli, Tamamlamalı, Klasik (Essey)) ile ölçülür. Duyuşsal alandaki öğrenmeler öğrencilerin tutum ve ilgileriyle ilgili olduğu için doğrudan ölçme ve değerlendirme imkanı yoktur. Duyuşsal davranışlar: Kayıtlar, Öğretmen gözlemleri, Kişisel raporlarla değerlendirilebilir. Psikomotor alandaki öğrenmeler istenen beceriyi yapabilmeyi kapsar. Bu nedenle fiziksel bir becerinin kazanılma derecesini ölçmek için performans testleri kullanılır.

MEB' e göre sorular; farklı güçlük düzeylerinde hazırlanmalı, günlük hayatla

ilgili olmalı, değişik yöntem ve teknikler içermeli, öğrenci merkezli olmalı, öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme ve yorumlama gibi becerilerini gösterebilecek içerikte düzenlenmeli ve etkinlikleri yönlendirecek yönergeler içermelidir.

Kılıç ve Seven (2002)'e göre, “ilköğretim ders kitaplarında çoğunlukla öğrencilerin bilişsel alandaki öğrenimleri değerlendirilmektedir. Ders kitaplarında kullanılan sorular dört amaca yönelik hazırlanmıştır” bunlar sırasıyla:

- a) **Alıştırma Soruları:** Öğrencilerin, öğrendiklerini tekrar etmeleri, pekiştirmeleri ve uygulama yapmaları için , genellikle konu sonlarında sunulan çalışmalardır. Konu örnekle açıklandıktan sonra alıştırma sorularıyla pekiştirilir.
- b) **Hazırlık Soruları:** Ünite başlarında öğrencilerin konulara ön hazırlık yapmalarını sağlamak amacıyla hazırlanır. Öğrenciye rehberlik eder. Öğrenciye hazırlık çalışmaları ile neyi nerede çalışacağı, öğrenme sırasında nelere dikkat etmesi gerektiği, yeni bilgilerin hangi ön öğrenmelerle birleştireceği konusunda ipuçları sunulur.
- c) **Ara Sorular:** Konuların işlenişi sırasında uyarıcı, pekiştirici, geliştirici, araştırmacı sorulara yer verilmelidir.
- d) **Ünite Sonu Değerlendirme Soruları:** Öğrencilerin, üniteden öğrendiklerini kendi kendilerine değerlendirebilmelerine imkan veren bir bölümdür.Çoktan seçmeli, uzun cevaplı, kısa cevaplı, karşılaştırmalı vs. soru türleri yer almalıdır. Değerlendirme sonunda mutlaka cevap anahtarı ve değerlendirmenin nasıl yapılacağına dair açıklama yapılmalıdır (Kılıç ve Seven, 2002, s.71-75).

Soru sorulurken dikkat edilmesi gereken özellikler ise aynı kaynağa göre şöyle ifade edilmiştir:

- İfadeler net ve kesin olmalıdır.Sorular cevaplayıcıların tümü tarafından doğru olarak anlaşılabilmelidir.

- Hedeflere uygun olmalıdır.
- Gerçekleştirilebilir davranışlara yönelik olmalıdır.
- Sorular öğrencilerin seviyesine uygun olmalıdır.
- Sorular öğrenci merkezli olmalıdır.Öğrencileri aktif kılmalıdır.
- Soru cümlelerinde iki olumsuz sözcük kullanılmamalıdır.
- Farklı soru türleri kullanılmalıdır.
- Sorular birbirinden bağımsız olarak cevaplandırılabilir.
- Sorularla ölçülecek nitelikler belirlenirken bilimsel olarak kanıtlanmış veya yasal olarak belirlenmiş bilgiler dayanak alınmalıdır.
- Cevap seçenekleri kesin olarak birbirinden ayırt edilebilir olmalıdır.
- Öğretmenlere rehber bilgi sunulmalıdır (Kılıç, Seven,2002:189).

Oktaylar (2005), sorularla ilgili dikkat edilmesi gereken özellikleri şöyle belirtmiştir:

- Sorularda ifade ve imla hataları olmamalıdır.
- Sorular ders kitaplarından ve diğer okuma kaynaklarından aynen alınmamalıdır.
- Ezberlenebilir cevapları soran sorular yerine, bilgilerin yorumu, yeni durumlara uygulanmasını, yeni sentezler gerektiren sorular tercih edilmelidir.
- Soyut ifadeler iyice tanımlanmalıdır.
- Cevap anahtarı ve değerlendirmenin nasıl yapılacağına ilişkin açıklama yer almalıdır.

- İçeriği tam yansıtmalıdır. Kapsam geçerliliği sağlanmalıdır.
- Yerinde sorulmalıdır.
- Sorulara verilecek cevaplar sınırlandırılmalıdır.
- Uzun ve az sayıda soru yerine, kısa ve çok sayıda soru sorulmalıdır.
- Farklı soru düzeyleri kullanılmalıdır (Oktaylar, 2005, s.408).

1.2.4. Özetler

“Özet, dersin konusu bittikten sonra konunun ana noktalarının, kritik içerik parçalarının vurgulanarak konunun kısaca tekrarlanmasıdır” (Halis, 2002, s.203).

Özet bölümü, bazı kitaplarda ünite sonlarında konunun temel dinamiklerini yansıtan genellemeler şeklinde verilir. Özet bölümü ara bir başlık altında verilebileceği gibi, konu içinde de ayrı bir paragraf olarak da verilebilir. Özet, konuyu pekiştirme amacına yönelik olarak veya içeriğin genel örüntüsünün sınırlarını çizmek için kullanılabilir. Özette olgulara pek yer verilmez. Konu genellemeler yapılarak daha soyut bir şekilde ifade edilir (Kılıç ve Seven, 2002, s.158).

Belli aralıklarla yapılan özetlerin, öğrenilmiş materyallerin bellekte tutulmasını önemli ölçüde artırdığını belirten Yalın'a (?, s.77) göre ders özeti tasarım ilkelerinden bazıları şunlardır:

- Her bilgi grubunun tamamlanmasından sonra önceki bilginin bir özeti verilmelidir.
- Ara sıra kullanılan fakat çok önemli bilgiler, hatırlanmalarını kolaylaştırmak için daha sonraki derslerde düzenli aralıklarla tekrarlanmalı ya da bunlarla ilgili

uygulamalar yapılmalıdır. Her uygulama sonunda öğrencilere geribildirim sağlanmalıdır (a.g.e.s.77).

Güçlü (2001,s.58), özetlerin ünite ve bölüm sonlarına konulması, yapılan özetlerin metinde verilmek istenen bilgileri yansıtması ve paragrafların, özetlenilecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tetemiz 2004,s.51 ise özetlerin metnin ana ve yardımcı noktalarıyla uyumlu olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ders kitaplarının tasarımında özetlerin dışında metinler arası öğelerin kullanılması da öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir işlev görebilir.

1.2.5. Metinler Arası Öğeler

Ders kitaplarının dayanıklı olması, uzun yıllar kullanılabilmesi kitabın fiziksel yapısıyla ilgilidir. Kitabı oluşturan kapak, kağıt, cilt, ebat gibi özelliklerin sağlam ve kullanışlı olması da kitabın fiziksel yapısını etkilemektedir. Bunun dışında, ders kitaplarında; kitabın kullanımını kolaylaştıran, öğrenciyi güdüleyici, pekiştirici, yurttaşlık becerileri kazandıran, bilgi veren bölümler de vardır. Bu bölümleri metinler arası bölümler şeklinde ifade edebiliriz. Ders kitaplarında olması gereken metinler arası bölümler Kılıç ve Seven'e göre şöyledir:

- a) **İçerikle İlgili Olmayan Bölümler:** Atatürk Portresi, İstiklal Marşı, Bayrak, Gençliğe Hitabe ve Kitaba Ait Kimlik Bilgileridir.
- b) **İçerikle İlgili Bölümler:** İçindekiler, ünitenin konuları, hedef ifadeleri, dizin (indeks), önsöz, kronoloji, sözlük, kaynaklar, semboller, tablo ve şekiller listesi, alıştırmalar, sorular, özet ve projedir.

İçindekiler; dersin genel yapısına ilişkin bilgilerin edinildiği bölümdür. Basit bir dil kullanılmalıdır. Üniteye ait ana konuları ve bu konuların alt başlıklarını kapsamalıdır. Konular arasındaki hiyerarşi, farklı renklerle, numaralandırmayla veya değişik yazı boyutlarıyla gösterilmelidir.

Ünite Konuları; ünite de yer alan konuların, ünite başlarında liste veya şema halinde sunulduğu bölümdür. Konu isimleri yerleştirilirken konu başlıklarının ve alt başlıkların birbirinden ayrılmasına dikkat edilmelidir. Mümkünse konular bölümü, ilgi çekici renkler veya konuyla alakalı görsellerle desteklenmelidir.

Hedef İfadeleri; konu başlarında kullanılan hedef ifadeleri öğrencilerden, o konu ile ilgili hangi davranışları sergilemelerinin beklendiğini gösterir. Bu nedenle motivasyon ve ön çalışma açılarından derse hazırlıklı olabilmeleri için, hedeflerden haberdar edildikleri bir bölümün hazırlanması gerekmektedir.

Dizin (İndeks); derste irdelenen terim, olay veya düşünceleri, alfabetik bir sıra içinde ve sayfa numaralarıyla birlikte verir. Öğrenci bir terimi aradığında veya kaç yerde tekrarlandığını görmek istediğinde bu bölümden faydalanabilir.

Önsöz; yazarın öğrenciye kitabın yazılış amacını ve kapsamını genel ifadeleriyle anlattığı bölümdür. Öğrencilerin kitapla tanışmaları açısından önemlidir.

Kronoloji; Sosyal Bilgiler, Tarih, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük gibi derslerde tarihi olayların tarihlerinin sırayla verilmesi gerekmektedir.

Sözlük; teknik terimlerin tanımlarıyla verildiği bölümdür. Terimin nasıl açıklandığını sayfa numaralarını da belirtebilir. Özellikle temel kavramların, ders kitabının ilgili ünitesinin başlangıcında verilmesi daha yararlıdır. Alfabetik sıraya göre düzenlenmelidir.

Kaynaklar; kitabın sonunda o konuda yararlı olabilecek kaynak listesi verilir. İsimler alfabetik sıraya göre düzenlenmelidir.

Semboller; kitapta kullanılan sembollerin anlamının bulunduğu bir bölüm hazırlanmalıdır.

Tablo ve Şekiller Listesi; sayfa numaralarını göstererek öğrencilerin aradıkları soyut görsel sembollerini kolayca bulmalarını sağlayan bölümdür.

Sorular; araştırmalar, hazırlık çalışmaları, ara sorular, ünite sonu değerlendirme soruları ders kitaplarında bulunması gereken bölümlerdendir.

Özet; özet bölümü ana bir başlık altında ya da konu içinde ayrı bir paragraf olarak verilebilir.

Proje; ünite sonlarında öğrencilerin konuları pekiştirmeleri amacıyla verilen yönergeleri içeren bölümdür (Kılıç ve Seven.2002, s.153-158).

Genelde tüm ders kitapları için gerekli olan bu unsurların, hayat bilgisi ders kitaplarında da bulunması beklenir.

1.2.6. Etkili Bir Ders Kitabının Tasarım Özellikleri

Etkili bir ders kitabının tasarım açısından da istenilen niteliklere sahip olması gerekir. Zira ders kitabı öğrenme-öğretme sürecinin temel materyallerinden birini oluşturmaktadır. Konuyla ilgili olarak UNESCO (2006) tarafından hazırlanan bir raporda şunlar dile getirilmektedir:

Dünyada eğitim bakanlıklarında ders programları geliştirme birimlerinin en önemli meselesi, ders planlarının doğru eğitsel materyallerle nasıl uygulanacağıdır. Eğitimle ilgili materyallerin yazımı ve tasarımı içerik bilgisinden daha çok şey gerektirir. Bir ders kitabının etkili eğitim aracı olması için konuyu yazma ve sunmada bilgi ve tecrübe olduğu kadar kitap tasarım bilincinin de olması gerekir (UNESCO, 2006).

Bu bağlamda ders kitaplarında kaliteli malzemelerin kullanılması, Ceyhan ve Yiğit (2003, s.15)' e göre de kitapların taşıma ve kullanımının kolay olması önerilmektedir. Ders kitapları genellikle içerik, tasarım, dil ve ifade olmak üzere üç açıdan değerlendirilir (Yalın, 1996a, s.61).

Ders kitapları içerik açısından doğru, güncel ve öğrenme ilkelerine uygun olmalıdır. İçerikte güncel bilgiler yer almalıdır. Bilgilerin günlük hayatla bağlantıları kurulmalı ve grafik, tablo, fotoğraf gibi görsel unsurlarla desteklenmelidir (Halis, 2002, s.50). Ders kitabının eğitim programı ile tutarlı, okunabilir ve anlaşılabilir olması açısından da nitelikli olması gerekir.

Bu sebeple, kitabın çekici ve yüksek nitelikte anlaşılır öğretim materyali olması önemlidir. Ders kitabı okunabilir olmalıdır. Bu sebeple okunabilirlik ölçütleri iyi seçilmelidir. Bu noktada yazı karakteri, harf büyüklüğü, dil, cümlelerin kuruluşu vb. ön plana çıkmaktadır. Renk, biçim gibi özellikler ile içerikte yer alan sorular, ana başlıklar, alt başlıklar, özetler, kavramların tanımı, örnek olaylar, grafikler, değerlendirme çeşitleri vb. okunabilir ve anlaşılabilir olmalıdır (a.g.e. s.50- 51).

Ders kitaplarını tasarım açısından geliştirmek, içeriği etkili kılmanın yanında içinde bulunduğumuz çağın ve teknolojik gelişmelerin de bir gereği haline gelmiştir.

Günümüzde teknolojik gelişmelerin eğitim sisteminde meydana getirdiği köklü değişiklikler sonucu klasik ders kitabı hazırlama tekniklerini bir tarafa bırakmak, öğrenci ile etkileşime daha açık, tasarım olarak da çağdaş tasarım ilkelerine daha uygun, bilgisayar yazılımı destekli ders kitaplarının ve yazılı materyallerin hazırlanması zorunlu hale gelmiştir (Usta, 2004, s.68).

Ders kitabı çocuklar için hazırlanıyorsa tasarım boyutu daha da önem kazanır. Yapılan araştırmalar (Duman ve Çakmak, 2004), ders kitaplarının biçimsel ve görsel yapılarının çocukların ilgisini çektiğini göstermiştir. Bu nedenle “Ders kitabı çocuğa yönelikse, resimlemesi, tasarımı farklı bir tavır gerektirir. Ders kitapları çocuklara, görsel açıdan ölçülü, amaca uygun, estetik tasarımlar olarak sunulmalıdır” (Kaya, 1996, s.152).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından benimsenen, görsel tasarım açısından bir kitapta olması gereken özellikler şunlardır:

- Başlıklar görsel tasarım ilkelerine uygun verilmelidir.
- Öğretime yardımcı unsurlar, öğrencilerin gelişim basamaklarına ve konulara uygun olmalıdır.
- Öğretime yardımcı unsurlar (bellek destekleyiciler) estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı olmalıdır.

- Varsa istatistiksel veriler en son bilgileri yansıtmalıdır.
- Öğretime yardımcı unsurlar eğitim durumuna ilgi çekicilik getirmelidir.
- Öğretim yapıları düzenlenmelidir.
- Her bir metin mantıksal bir bütünlük içerisinde düzenlenmelidir.
- Bölüm uzunlukları işlenen konuların önemine uygun olmalıdır.
- Yazı stili kolay okunabilir, süsten arınmış ve sade olmalıdır.
- İçindekiler listesi doğru ve yeterince ayrıntılı olmalıdır.
- Resim, harita, grafik vb. gerekli yerlerde kullanılmalıdır.
- Resim, harita, fotoğraf vb., bulunduğu bölümün içeriğine uygun olmalıdır.
- Resimler, haritalar, tablolar vb. doğru ve anlaşılır olmalıdır.
- Resmin, haritanın, fotoğrafın vb. başlığı ve alt yazıları açık ve doğru olmalıdır.
- Haritalar incelendiğinde “Atlas, Harita, Yer küre ve Benzeri Eğitim Araçlarının İncelenmesine Ait Yönerge”ye uyulmalıdır.
- Resimde öncelikle vurgulanması gereken elemanlara dikkat çekilmelidir.
- Kitabın giriş bölümünde dersin önemine ilişkin açıklama yer alabilir (Neden bu dersi alıyoruz? Bu kitabın ve dersin bize katkısı nedir? Bu kitaptan nasıl yararlanacağız?) (Tertemiz, 2004, s.53-54).

Kılıç ve Seven'e (2002) göre ders kitapları tasarımı, tasarım öğeleri ve tasarım ilkeleri olmak üzere iki boyuttan oluşur. Bunlar: Tasarım öğeleri; boyut, doku, çizgi, renk, şekil/form ve boşluk kavramlarını kapsamaktadır. Tasarım ilkeleri ise; bütünlük, zıtlık, vurgu, yakınlık, tekrar, hizalama, uygunluk, denge ve egemenlik kavramları ile ilgilidir.

1.2.6.1. Tasarım Öğeleri

Kılıç ve Seven (2002,s.109-113), tasarım öğelerini şu şekilde açıklamaktadır:

- **Boyut:** Araçların uzunluk, genişlik, derinlik ve yüksekliği ile ilgilidir. Kitapta fiziksel yapı özellikleri ile öğretici öğelerin tasarlanmasında kullanılır.
- **Doku:** Kullanımı kolaylaştırmak, nesnelere dikkat çekmek veya nesnelere doğal görüntüsünü yansıtmak amacıyla kullanılır.
- **Çizgi:** Çizgilerin yatay, dikey, kırık, dalgalı veya eğik olarak kullanımı algılama üzerinde etkilidir. Resimlerde kullanılan çizgilerin yuvarlak ve sevimli olması, kitabı daha ilgi çekici hale getirebilmektedir.
- **Renk:** Renkler dikkat çekme, ilgiyi odaklama, kontrast (zıtlık) oluşturma gibi pek çok farklı amaç için kullanılabilirler. Ayrıca bazı konuların anlaşılmasında doğrudan etkilidirler (Örneğin coğrafyada fiziki haritanın anlaşılması, Yabancı Dil derslerinde renklerin tanıtılması vb.).
- **Şekil / Form:** Çeşitli şekiller bir araya getirilerek anlamlı kompozisyonlar meydana getirilir. Şekillerin belli bir formda verilmesi önemlidir. Ders kitaplarındaki öğretici araçların daha etkili olabilmesi için, gözün bir şekilden diğerine rahatlıkla kayabildiği formda hazırlanması gerekir.
- **Boşluk:** Sayfaya genel olarak bakıldığında, görülen doluluk veya boşluktur. Hazırlanacak ders kitabında yazı, resim, grafik, şekil vb. unsurların dağılımı ve yerleşimi sayfa düzenini etkiler. Boşluklar sayfa düzenini etkili kılmak ve

öğrencilere not alma imkanı tanımak için kullanılabilir. Boşluklar, sayfada ağırlıklı olarak gözün en az algıladığı bölümlere göre tasarlanmalıdır. Yapılan araştırmalarda materyal üzerinde gözün en fazla algıladığı bölüm, % 41 ile sol üst köşe; en az algıladığı bölüm ise % 14 ile sağ alt köşe olarak belirlenmiştir.

Tasarım öğeleri bağlamında yer alan ilkeler hem davranışçı hem de yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde hazırlanacak ders kitapları için geçerli olabilir.

1.2.6.2. Tasarım İlkeleri

Kılıç ve Seven (2002,s.114-118), tasarım ilkelerini şöyle ifade etmiştir:

- **Bütünlük:** Öğeler ve bunların fonksiyonlar arasındaki ilişki bütünlüğü oluşturur. Araçta bulunan bütün öğeler amaç için çalışmalıdır. Yararı olmayan hiçbir yazı, soru, bölüm, resim, şekil, grafik vb. öğe bulundurulmamalıdır.
- **Zıtlık:** Tasarım öğeleri arasında herhangi bir ortak veya yakın niteliğin bulunmamasıdır. Farklı öğelerin vurgulanmasında ve renklerin daha iyi algılanmasında kullanılabilir.
- **Vurgu:** Önemli öğelere dikkat çekilmesidir. Vurgunun bütüne göre baskın olması gerekir.
- **Yakınlık:** Herhangi bir görüntüde yakın öğeler ilişkili, uzak öğeler ise ilişkisiz olarak algılanır. Ders kitaplarında ve diğer araçlarda bir biriyle ilişkili öğelerin birbirine yakın olarak tasarlanması temel şarttır. Sayfa içinde konu ile ilişkili metin, bölüm, resim, fotoğraf, grafik gibi araçların birbirine yakın olarak düzenlenmesi gerekir.
- **Tekrar:** Birbirine benzer öğeler yan yana görüldüğünde, benzerlik birleştirici olur ve tasarım çabuk algılanır, bütünlük yetkisi verir.
- **Hizalama:** Görsel aracın öğelerinin aynı sıraya veya doğru bir çizgi haline getirilmesidir. Hizalanan öğeler, hizalanmayanlara göre daha düzenli algılanır. Ortaya çıkan düzen öğrenmeyi kolaylaştırır.
- **Uygunluk:** İki veya üç boyutlu biçimler arasında ortak veya yakın oluş, uyumu sağlar. Uygunluk; şekil, boyut, renk, doku vb. öğelerinin birinde veya bir kaçında olabilir.

- **Denge:** Bir tasarımdaki öğelerin şekil, renk, doku, boşluk ve boyutları kendi aralarında sürekli bir karşılaştırma içindedirler. Dengeli bir tasarımda, öğeler arasındaki bağlantılar kararlı ve devamlılık etkisi bırakır.
- **Egemenlik:** Ölçü, renk, doku egemenlik unsuru olabilir. Egemenliğin en çabuk anlaşılabilir ve en çok kullanılan şekli ölçü egemenliğidir. Egemen olan öğe, görsel alanda daha çok yer kaplar.

Ders kitabının etkililiğinin artırılmasında bu ilkelerin yanında görsel unsurların da dikkate alınması önemli görülmektedir.

1.2.7. Ders Kitaplarında Görsel Unsurlar

Ders kitaplarında yer alan görsel materyallerin içeriğinin daha kolay anlaşılması, dikkat çekme, ilgi uyandırma, motivasyonu artırma, öğrenciyi aktif kılma gibi bir çok faydası vardır.

“Yazılar, fotoğraflar, resim, karikatür, düzenleyici araçlar (şekil, şema, harita, grafik vb.) ders kitaplarında kullanılan görsel öğelerdir” (Kılıç ve Seven, 2002, s.123).

Ders kitaplarındaki görsel unsurların öğrencilere yönelik olarak nasıl hazırlanması gerektiği ve sahip olması gereken özellikleri Usta (2004), şöyle açıklamıştır:

- Görsel materyaller mümkün olduğunca basit tutulmalıdır.
- Soru türü etkinliklerde dikkatler materyal üzerine çekilmelidir.
- Materyaller mümkün olduğunca ilgili metne yakın yerleştirilmelidir.
- Daha fazla detay eklemek gerektiğinde büyütülmüş materyaller kullanılmalıdır.
- Yazı puntosu ve türünün seçimi ile vurgulamaya dikkat edilmelidir (Usta, 2004, s.72-73).

1.3. HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARI

Hayat bilgisi dersi temel yaşam becerilerini kazandırmayı içerir. Hayat bilgisi dersi toplu öğretim yaklaşımına dayalı olarak oluşturulmuş bir derstir. Çocukların hem kendilerini hem de içinde yaşadıkları toplumu ve dünyayı tanımaları için tasarlanmıştır.

“Hayat bilgisi, sosyal konular ve fen konularını içeren bir derstir. Bu nedenle çocuğun kültürel öğelerle karşılaşmasına yönelik olarak anlatım düzenlenir. Burada görsel düzen ve kültürel öğeler önem kazanmaktadır” (Kılıç ve Seven, 2002, s.199).

İlköğretimin 1, 2 ve 3. sınıflarında okutulan hayat bilgisi dersi merkez (mihver) ders niteliğindedir. Hayat bilgisi dersinde sıkça kullanılan ve bu dersinin amaçlarına ulaşmasına büyük katkı sağlayan ders kitaplarının incelenmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi kuşkusuz fayda sağlayacaktır.

İlköğretimde hayat bilgisi dersi 1, 2 ve 3. sınıflarda okutulmaktadır. İlköğretimin bu döneminde çocuklar yaşamı bir bütün olarak algırlar. Onlar için genelde tek tek olgu ve olaylar yoktur. İçinde yaşadıkları ortamdaki olgu ve olayları bir bütün içinde görürler. Bu nedenden dolayı, bu dönemde Türk eğitim sisteminde dersler sosyal ve fen bilgisi olarak ayrılmamış, hem bunların, hem de sanat, çağdaş düşünce ve değerlerin bir bileşkesi olan hayat bilgisi dersi düzenlenip işe koşulmuştur (Sönmez, 1998, s.8).

Hayat bilgisi dersi, ilköğretim dönemindeki çocukların algılama özelliklerini dikkate alarak düzenlenmiştir.

İlköğretimin amacı, çocukları hayatı ve üst öğrenime hazırlamaktır. Bu amaca ulaşmada “Hayat bilgisi” dersinin önemi büyüktür. Eğitimin en önemli gereği; çocuğun yaşadığı doğal ve toplumsal çevresine uyumu sağlamaktır. Hayat Bilgisi dersinde, çocuğa içinde bulunduğu doğal ve toplumsal çevre inceletilerek; çevreyi tanıtmak, çevre sorunları hakkında doğru ve sağlam bilgiler kazandırmak, çevreye

uyum için gerekli beceri ve davranışları öğretmek amaçları ön planda yer alır. Bu ders içindeki konular çocuğun yaşadığı doğal çevresinden alındığı için diğer derslerdeki konulardan göreceli olarak daha somut ve anlamlı olma özelliği gösterir (Güçlü, 2001, s.41).

Hayat bilgisi dersi aynı zamanda çocuğun içinde bulunduğu doğal ve toplumsal çevreyi tanınmasına ve bu çevreye uyum sağlamasına yardımcı olan bir derstir.

Hayat Bilgisi dersi, temel eğitimin, odak ya da merkez niteliği taşıyan ana derslerinden birisidir. Çocuk, bu dersle, yaşadığı yakın çevresinden, uzak çevresine, yaşadığı somut alandan, aşamalı bir biçimde gelişen soyut çevresel alana doğru bilinç, duygu ve eylem olarak açılım gücü kazanmaktadır. Yaşamı, kendini ve çevresini bu ders içerikleriyle tanımayı, kavramayı, keşfetmeyi öğrenmektedir. Çocuk bu dersle, çevresini, kendisini tanıyarak ve kendisini, çevresiyle tanışarak, anlayarak, yaşayarak öğrenmektedir. Bu olgu, çocuğun birey olarak kendine ve çevresine uyumunun ön koşulunu oluşturmaktadır. Sözelimi, yaşamın kendisi nasıl birbirine bağlı oluşan ve değişen doğal bir bütünlük oluşturuyorsa, yazılan kitapların da içeriği, mantıksal örüntüsü, yaşamın bu niteliklerine uygun olacaktır. Amaç, yazılanları, okunanları, yaşama yaklaştırmaktır. Yaşama yabancılaştırmak değil, bütünleştirmektir (Topses, 2001, s.3).

Temel eğitimin odak ya da merkez dersi niteliğinde olan, çocuğun yaşamayı öğrenme ve keşfetme sürecinde ona öncelikli adımları atmasına, yaşama uyum sürecinde ilk bilgi ve deneylerle donanımlı olmasını amaçlayan Hayat Bilgisi kitaplarının önem ve değerinin ne denli yüksek olduğu tartışılmaz bir doğrudur. Bu önem ve değer ölçüsüne uygun olarak Hayat Bilgisi kitapları hazırlamanın ise son derece titiz, özenli, yaratıcı çalışmalar ve araştırmalar gerektireceği, bu önemlilik ve değerliliğin kuşkusuz mantıksal bir sonucudur (Güçlü, 2001, s.2).

Hayat bilgisi dersi çocuğun kendini ve çevresini tanınmasına katkı sağlayan bir ders olduğuna göre, hayat bilgisi ders kitaplarının da bu amaca hizmet edebilecek nitelikte olması gerekmektedir.

Belirtilen işlevlere sahip olan hayat bilgisi ders kitaplarının MEB

tarafından hazırlanan hayat bilgisi öğretim programlarına uygun olarak düzenlenmesi zorunludur.

1.3.1. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı

Hayat bilgisi ders programı MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca oluşturulan “Hayat Bilgisi Özel İhtisas Komisyonu” tarafından geliştirilmiştir. Bu program, ilköğretim okulu 1,2 ve 3. sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin; Hayat bilgisi dersindeki kazanımlarını, bu kazanımlara hangi temalar ve öğrenme-öğretme durumlarında erişebileceklerini, öğrenme-öğretme sürecinin ve sonuçlarının nasıl değerlendirileceğini içermektedir.

Hayat bilgisi ders kitapları, Talim Terbiye Kurulu (TTK) tarafından hazırlanan öğretim programları esas alınarak hazırlanmaktadır. TTK (2005)’e göre:

Hayat bilgisi programında “birey”, “toplum”, “doğa” olmak üzere üç ana öğrenme alanı belirlenmiş, değişim de bütün bu öğrenme alanlarını kuşatan daha genel bir boyut olarak düşünülmüştür. Hayat bilgisi programı öğrencilerin temel beceriler kazanmasını amaçlar.

Hayat bilgisi dersi için özellikle benimsenen tematik öğretim yaklaşımının bir gereği olarak bu öğrenme alanlarını aynı anda kuşatabilen üç tema belirlenmiştir. Programda tema adları “Okul Heyecanım”, “Benim Eşsiz Yuvam” ve “Dün, Bugün, Yarın” olarak düzenlenmiştir.

3. Sınıf Hayat Bilgisi Programında yer alan “Benim Eşsiz Yuvam” teması (2. tema) 46 kazanımdan oluşmaktadır. Bu kazanımlar şunlardır:

1. Barınmanın insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğunu kavrar ve bu ihtiyacın karşılanmasının önemini belirtir.
2. Canlıları sınıflandırarak, evinde bitki yetiştirmeye veya hayvan beslemeye istekli olur ve ihtiyaçlarını karşılamak için sorumluluk alır.

3. Hayalindeki evi planlar ve sanat yoluyla ifade eder.
4. Adres bilgilerine sahip olmanın önemini belirler.
5. Evini yön ile ilgili temel kavramları kullanarak bildiği yere göre tarif eder.
6. Yön bulmada kullanılan çeşitli yöntemleri ve araçları merak eder ve araştırır.
7. Evin kullanım alanları ile ilgili sorunları yaratıcı bir biçimde çözmek için alternatifler üretir.
8. Aile ve akraba büyüklerinden hayatta olanların çocukluğunu araştırır.
9. Farklılıkların doğal olduğunu kabul eder ve farklı özelliklere sahip kişilere hoşgörülle yaklaşır.
10. Fiziksel özelliklerini tanıyarak olumlu bir beden imgesi geliştirir.
11. İnsanlığa hizmet etmiş kişilerin yaptıklarını özgün bir biçimde ifade eder.
12. Hayatımızı kolaylaştırmak için çalışanları tanır ve yaptıkları işleri açıklar.
13. Hayalindeki meslekle ilgili duygu, düşünce ve beklentilerini sanat yoluyla ifade eder.
14. Ailesi ve yakın çevresiyle iletişim kurarken, sözel olmayan iletişim öğelerinin de kullanıldığını fark eder.
15. Aile arasındaki ilişki ve iletişim biçimi ile diğer kişilerle olan ilişki ve iletişim biçimi arasındaki farkı ayırt ederek ailenin özel bir çevre olduğunu kavrar.

16. Kendi ailesi ile başka aileleri karşılaştırarak, aile yapılarının farklı olabileceğini keşfeder.
17. Farklı sosyal ve ekonomik gruplara mensup kişilerin bakış açılarının farklı olabileceğini kabul ederek bu kişilere önyargısız davranır.
18. Aile içinde ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek için, sorun çözme becerisini kullanır.
19. Çevresini gözlemleyerek hangi iletişim türlerinin kullanıldığını araştırır.
20. Ailede kararlar alınırken görüş bildirir ve kendisinin üstlenebileceği görevlerle ilgili yeni fikirler üreterek bunları uygular.
21. Aile içinde görev dağılımının adil olup olmadığını sorgular.
22. Yapacağı işleri öncelik ve önem sırasına koyarak günlük ve haftalık çalışma planı yapar, yaptığı plana uyar.
23. Yemek, uyku, ders çalışma ve oyun saatlerine uymanın kişisel başarı ve başarısızlıkla ilişkisini açıklar.
24. Kendi parasını uygun biçimde, önceliklerini belirleyerek harcar.
25. Evdeki eşyaları, yapıldıkları maddelere göre sınıflandırır.
26. Kaynakları bilinçli olarak tüketmenin aile bütçesine katkısını açıklayan yazılı, sözlü ya da görsel etkinliklerde bulunur.
27. Çocuklara yönelik reklamların işlevlerini; reklamlar, ihtiyaçlar ve imkanlar arasındaki ilişkiyi sorgular.
28. İnsanların nelerden ve nasıl tasarruf edebildiklerini araştırır.

29. Ailesinde ve yakın çevresinde birbirlerinin haklarına ne ölçüde saygı gösterildiğini gözlemler.
30. Atatürk'ün insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemi açıklar.
31. Ailesi ve yakın çevresiyle olan ilişkilerinde olumlu tepkiler yaratan ve görgü kurallarına uyan davranışlar gösterir.
32. Kişisel olarak gelişimine uygun amaçlar belirleyerek bu amaçlara ulaşmak için izleyeceği aşamaları planlar.
33. Amaçlarına ulaşmak için kişisel olarak çaba harcaması gerektiğini kabul eder ve karşılaşılabileceği eleştirilere açık olur.
34. Kaybetme veya başarısız olma olasılığını göz önüne alarak, yenilikleri deneme cesareti gösterir ve bundan zevk alır.
35. Ailesiyle birlikte eğlenmenin aile bireylerine katkılarını açıklar, bunun için planlar yapar ve planlarıyla ilgili düşüncelerini etkili biçimde sunar.
36. Ailesiyle katıldığı özel gün kutlamalarında mizahı kullanır.
37. Çeşitli ortamlarda liderlerin gruplar ve toplumlar üzerindeki etkilerini araştırır.
38. Kişisel eşyalarını ve başkalarının eşyalarını özenli kullanılmadığında ortaya çıkan sorunları çözer.
39. Evde meydana gelebilecek tehlikeli ya da acil durumlarda ne yapması gerektiğini uygulayarak gösterir.
40. Doğal afetler sırasında evinde yapılması gerekenleri, yetişkinler eşliğinde uygulayarak gösterir.

41. Harita ve küre üzerindeki su ve kara alanlarını ayırt eder.
42. Ülkesini, tıpkı evi ve okulu gibi bir “yuva” olarak kabul eder.
43. Bir evin farklı işlevlere sahip bölümleri ile ülkenin farklı özelliklere sahip yerleri arasında bir benzerlik görür; evin bütünlüğü ile Türkiye’nin bütünlüğü arasında bağlantı kurar.
44. İnsanların mutluluğunun, bireylerin aile içerisinde ve ülke genelinde üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmesine bağlı olduğunu kavrar.
45. Aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara karşın bütün insanların aynı gezegeni paylaştıklarını fark ederek, daha iyi bir dünya yaratmak için her bireyin üzerine düşen görevler olduğunu kavrar.
46. “Benim Eşsiz Yuvam” temasında geçen kavramları yerinde ve doğru bir biçimde kullanır.

Programa göre;

Hayat bilgisi dersi sarmal yaklaşımla işlenir. Üç yıl boyunca aynı adlandırmayla devam eden temalar, kazanımların pekiştirilmesini, önceki öğrenme temellerinin üzerine yenilerinin eklenmesini ve çocuğun ihtiyaçlarına, yeteneklerine ve gelişim düzeylerine uygun içerik belirlenmesini ve bunun uygulanmasını sağlamaktadır.

Kazanımlar belirlenirken, içerik ile birlikte beceriler esas alınmıştır. Hayat bilgisi dersinde etkinlikler, kazanımlara ulaşmada önemli bir araçtır.

Hayat Bilgisi Programının İlkeleri:

- Öğrenme sürecinde çocuğun aktif olması,

- Ezbercilikten uzak olması,
- Eğlenceli, hayatın içinden, kullanılabilir bilgi ve becerilere öncelik vermesi,
- Bütüncül ve bireyin her yönüyle geliştirilmesi ilkelerini esas almaktadır.

Hayat Bilgisi Programının Vizyonu; öğrenmeye istekli, mutlu bireyler yetiştirmektir. Hayat bilgisi dersi çocuklara yeni fırsatlar sunar. Hayat bilgisi, öğrencilerin kişisel niteliklerini ve değerlerini geliştirir.

Öğrencilerin hayat bilgisi öğretim programında belirtilen kazanımları elde edebilmeleri için, hayat bilgisi ders kitaplarının öğretime yardımcı unsurların dikkate alınarak hazırlanmasının uygun olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında okutulan, ilköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları, öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları öğretime yardımcı unsurlar açısından incelenmektedir. İlköğretim 3. sınıfta MEB, Evren ve Okyay Yayıncılık olmak üzere üç farklı yayınevine ait Hayat Bilgisi kitapları okutulmaktadır. İlgili kitapların genel durumları şu şekilde özetlenebilir:

MEB Yayını olan 1. ders kitabı; 193 sayfadan ve 3 temadan oluşmaktadır. Temalarda toplam 113 kazanım ya da etkinlik başlığı ve 6 tane ünite değerlendirme soruları bölümü bulunmaktadır. Araştırmada incelenen B teması: Benim Eşsiz Yuvam; 66 sayfa, 48 kazanım ya da etkinlik başlığı (Tablo 3) ve 2 ünite değerlendirme soruları bölümünden oluşmaktadır. Konular genellikle; başlık, hazırlık sorusu, metin ve ilgili görseller, alıştırmalar soruları şeklinde işlenmiştir.

Evren Yayıncılığa ait olan 2. ders kitabı; 168 sayfadan ve 3 temadan oluşmaktadır. Temalarda toplam 57 kazanım ya da etkinlik başlığı ve 3 tane ünite sonu değerlendirme soruları bölümü vardır. İncelenen B teması: Benim Eşsiz Yuvam; 66 sayfa, 24 kazanım başlığı (Tablo3) ve 1 ünite değerlendirme soruları bölümünden oluşmaktadır. Konular genellikle; başlık, kazanım ifadeleri, hazırlık soruları, metin ve ilgili görseller, ara sorular, etkinlikler, özet ve alıştırmalar soruları

şeklinde işlenmiştir.

Okyay Yayıncılığa ait olan 3. ders kitabı; 167 sayfadan ve 3 temadan oluşmaktadır. Temalarda toplam 83 kazanım başlığı bulunmaktadır. Bu ders kitabında ünite sonu değerlendirme soruları bölümü yer almamaktadır. İncelenen B teması: 58 sayfa ve 30 kazanım başlığından oluşmaktadır (Tablo 3). Konular genellikle; başlık, metinle ilgili sorular ve görseller şeklinde işlenmiştir.

Tablo 2’de kazanım ya da kazanımla ilgili etkinlik başlıklarının sayfa sayısına göre ortalamaları verilmiştir.

Tablo 2

Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki B Teması Kazanım Başlıkları ve Sayfa Sayıları

	MEB	EVREN	OKYAY
Sayfa Sayısı	66	66	58
Kazanımla İlgili Başlık Sayısı	48	24	30
ORTALAMA	1,37	2,75	1,93

Tablo 3’de incelenen üç ders kitabının B temasında yer alan kazanım ya da kazanımla ilgili etkinlik başlıkları ve sayıları gösterilmiştir.

Tablo 3

**3.Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitapları B Teması Kazanım ya da Kazanımları
Yansıtan Etkinlik Başlıkları**

	MEB YAYINI	EVREN YAYINCILIK	OKYAY YAYINCILIK
1	Cancan	Evdeki Dostlarımızla Etkileşim	Evdeki Dostlarımız
2	Ben ve Ailem	Aile Bireylerimiz ve Biz	Ben Babama Benzerim
3	Eski Albümler	Ailelerimiz	Dedem Neden Güldü?
4	Ailelerimiz Farklıdır	İletişim Kurarken	Ben Annemin Bir Tanesiyim
5	İyi Ki Ailem Var	Evde Kararlar ve Görevler	Ben Böyleyim
6	Bedenim ve Ben	Planlı Yaşamak Güzeldir	Yüzüme Bak da Anla
7	Öğretmenim ve Annemle Konuşurken	Para,Tüketim ve Tasarruf	Annemin Sesi
8	Sessiz Konuşma	Çocuklar ve Reklamlar	Benimde Söz Hakkım Var
9	Duyularımız Ne İşe Yarar?	Aile Eğlenceleri	Günlük Plan
10	Sen Ne Dersin?	Farklı Düşünüp Farklı Yaşayabiliriz	Harçlığımı Harçlıyorum
11	Görevlerim	Ailemde Değerler ve Davranışlarım	Gereksizse Kapat
12	Herkesin Bir İş Var	Kişisel Amaçlarım	Reklamları İzlediniz
13	Planlı Hayat Oh Ne Rahat	İnsanlığa İz Bırakanlar	Eğlence Programı
14	Başarının Yolları	Hayalimdeki Ev	Bence
15	Hayalim İçin	Liderler ve Toplular	Aferin Sana
16	Tutumlu musunuz?	Evim Nerede	Evimizdeki Doğa Köşesi
17	Savurganlık	Karalar ve Sular	Benim de Amaçlarım Var
18	Tüketim	Evde Sorunlar	Herşeye Rağmen
19	Ağustos Böceği İle Karınca	Eşyaların Kullanımı	Ben Olsaydım Ne Olurdum
20	Reklamlar	Evde Güvenlik	Saray Yavrusu
21	Değerlendirme Soruları	Doğal Afetler ve Korunma	Şarkını Söylet
22	Mutlu Gün	Ülkemiz, Dünya'mız ve Biz	Evimi Arıyorum
23	Dilenci	Öğrendiklerimiz	Mavi Dünya
24	Herkesi Sevelim	Kendimizi Değerlendirelim	Evdeki Çatışma
25	Toksöz Ailesi		O Benim Oyuncağım
26	İyilik Yap İyilik Bul		Sonuçlarını Biliyorum
27	Görgü Kuralları		Depreme Dayanmak
28	Amacıma Ulaşmak İçin		En Büyük Yuvam Vatanım
29	Herşeye Rağmen		İnsan Olma Sorumluluğum
30	Atatürk Güçlükler Karşısında Yılmadı		Artık Bunları Biliyorum
31	Dostlarımızla Sevdiklerimiz		
32	Sizler Olmasaydınız		
33	O da Çocuktuk		
34	Ben Bir... Olacağım		
35	Hayalimdeki Ev		
36	Gruba Bir Lider Gerek		
37	Evim Nerede?		
38	Karalar ve Denizler		
39	Aklımı Seveyim		
40	Aldığım Gibi		
41	Biraz Dikkat		
42	Deprem		
43	Yangın		
44	Hep Beraberiz		
45	Yaşanabilir Bir Dünya İçin		
46	Kavradık		
47	Belirli Gün ve Haftalar		
48	Değerlendirme Soruları		
	Toplam Kazanım Başlık Sayısı :	48	24
			30

Bu çalışmada; MEB, Evren ve Okyay Yayın evleri tarafından hazırlanan hayat bilgisi ders kitapları, öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları öğretime yardımcı unsurlar açısından incelenmiştir.

1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, “İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının öğretime yardımcı unsurlar açısından durumu nedir?” sorusuna cevap aramaktır. Bu bağlamda alt amaçlarda yer alan sorulara cevap aranmaktadır.

Alt Amaçlar:

- 1) 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının, Öğrenci Çalışma Kitaplarının ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının görsel tasarım açısından, durumları nedir?
  - a) MEB 3. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenci Çalışma Kitaplarının ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının görsel tasarım açısından, durumları nedir?
  - b) Evren Yayınevi 3. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenci Çalışma Kitaplarının ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının görsel tasarım açısından, durumları nedir?
  - c) Okyay Yayınevi 3. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenci Çalışma Kitaplarının ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının görsel tasarım açısından, durumları nedir?
- 2) 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının, Öğrenci Çalışma Kitaplarının ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının sorular açısından durumları nedir?
  - a) MEB 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının, Öğrenci Çalışma Kitaplarının ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının sorular açısından durumları nedir?

- b) Evren Yayınevi 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının, Öğrenci Çalışma Kitaplarının ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının sorular açısından durumları nedir?
- c) Okyay Yayınevi 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının, Öğrenci Çalışma Kitaplarının ve Öğretmen Kılavuz Kitaplarının sorular açısından durumları nedir?
- 3) 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının özetler açısından durumları nedir?**
- a) MEB 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının özetler açısından durumları nedir?
- b) Evren Yayınevi 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının özetler açısından durumları nedir?
- c) Okyay Yayınevi 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının özetler açısından durumları nedir?
- 4) 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının metinler arası öğeler açısından durumları nedir?**
- a) MEB 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının metinler arası öğeler açısından durumları nedir?
- b) Evren Yayınevi 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının metinler arası öğeler açısından durumları nedir?
- c) Okyay Yayınevi 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının metinler arası öğeler açısından durumları nedir?

1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ulusların çağın gerisinde kalmama mücadelesi hızla sürerken, bir çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da. gelişme sağlama zorunlu hale gelmiştir. Bir ulusun eğitim sistemi, o ulusun kalkınma sürecinde öncelikli yere sahiptir.

Öğrencilerin öğrenme, hatırlama, düşünme ve problem çözme becerilerini geliştiren ders kitapları tasarlamak, öğretme, öğrenme ve kitap tasarımıyla ilgili bilimsel araştırma bulgularının kitap tasarımına uygulanmasıyla mümkündür. Bu araştırmanın yapılmasına iten neden de budur.

Ders kitaplarının öğretme-öğrenme sürecinde önemli olduğu kabul edilmekle birlikte, 2005 yılı hayat bilgisi programına göre hazırlanan ders kitaplarının öğretime yardımcı unsurlar açısından durumunun ne olduğu konusunda bir araştırma yapılmamış olması bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca araştırma sonuçlarının konuyla ilgili araştırmalara veri olabileceği düşünülmektedir.

1.6. VARSAYIMLAR

- 3.Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında yer alan tüm temaların benzer şekilde tasarlanmış olduğu varsayılmaktadır.
- Araştırmada seçilen temanın, diğer temaları temsil edebilecek nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

1.7. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma, ilköğretim hayat bilgisi ders kitaplarındaki bütün temaların benzer şekilde tasarlandığı varsayımından hareketle, ilköğretim 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının (ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabının) ikinci temasını oluşturan "Benim Eşsiz Yuvam" temasıyla ve öğretime yardımcı unsurlardan; görsel tasarım, sorular, özetler, ve metinler arası öğeler ile sınırlandırılmıştır.

1.8. TANIMLAR

Ders Kitabı: Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları müfredat programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı için kullanılan basılı yayındır (MEB TD,1995, S.2434).

Öğrenci Çalışma Kitabı: Öğrencilerin ders öncesi, ders içi ve ders sonrası çalışmalarına yön verebilecek, öğrenilenlerin tekrarını sağlayacak basılı materyallerdir (Kılıç ve Seven, 2002,s.165).

Öğretmen Kılavuz Kitabı:İlgili öğretim programında yer alan amaç ve açıklamalar doğrultusunda, öğrencilere kazandırılacak davranışları gerçekleştirmede öğretmenlere yardımcı olması amacıyla hazırlanan basılı materyallerdir (Kılıç ve Seven, 2002,s.163).

Öğretime Yardımcı Unsurlar: Konuların daha iyi öğrenilebilmesi için açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı (harita, kroki, fotoğraf, şema, grafik, resim vb.) görsel unsurlar anlamında kullanılmıştır. (MEB Mevzuat Bankası, 2006).

Kazanım: Öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde öğrencide görülmesi beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir (MEB 3. Sınıf Hayat Bilgisi Öğretmen Kılavuz Kitabı).

2. BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde tezin konusuyla doğrudan ilgili olan araştırmalar, kronolojik sıraya göre verilmiştir.

2.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Dündar (1995), araştırmasında, 832 öğrenciden ve 50 öğretmenden orta okul temel ders kitaplarını eğitsel ve grafiksel açıdan değerlendirmelerini istemiştir. Bilgi toplama araçlarının içeriğini, ders kitaplarındaki resimlerin fotoğrafların, grafiksel şekillerin, kağıt kalitesinin, kitap resimlerindeki renklerin, kapak tasarımının, yazı, resim, cilt gibi grafiksel öğelerin, öğrencilerin eğitimine etkileri oluşturmaktadır.

Öğrencilere ve öğretmenlere göre; ders kitaplarındaki resimlerin, konuların içeriği ile ilgisi azdır. Resimler öğrencilerin ilgisini çoğunlukla çekmemektedir. Resimlerin çizimleri vasat, hatta kötüdür; grafiksel şekiller çoğunlukla anlaşılmalıdır. Ders kitaplarının kağıt kalitesi öğrencileri olumsuz yönde etkilemektedir sonucuna varılmıştır.

Kibarkaya (1996), İlköğretim Ders Kitaplarında Tasarım Sorunları adlı sanat eseri çalışmasının raporunda, ders kitabı tasarımının yanında, ders kitabı ile ilişkili diğer alanları ele alıp, sorunları saptayarak örnek çözümler sunma amaçlı çalışmalar yapmıştır. Alanyazına dayalı bölümde, Türkiye Cumhuriyeti ilköğretim ders kitapları tarihçesi, günümüz ilköğretim ders kitaplarında genel durum, Türkiye ve Almanya ders kitaplarının karşılaştırılması, çocuk ve görsel eğitim başlıkları altında incelemelere yer verilmiştir. Uygulama bölümünde ise, grafik tasarım alanında akademik ve sanatsal çalışmalar yaparak 1. Sınıf Matematik, 2. Sınıf

Türkçe, 3. Sınıf Çevre, Sağlık, Trafik, Okuma kitaplarının kapak tasarımlarını mevcut kitap kapaklarındaki sorunlara dikkat ederek bilgisayar ortamında örnek bir tasarım gerçekleştirmiştir.

Araştırmanın sonuç bölümünde; ders kitaplarının son 50 yıldır tasarım yönünden sorunlarla dolu olduğu belirtilmiştir. Sorunun kaynağı olarak da ilköğretim ders kitaplarının; Milli Eğitim Bakanlığının ideolojik ve ansiklopedik eğitim politikası, yayınevlerinin ticari kaygılarını ön planda tutmaları, uzman tasarımcı ve çizimcilerin bu alana yönelmeşi, toplumun büyük kesiminin ilköğretimi okuma yazma kursu ile eşdeğerde tutması olarak göstermiştir.

Tuncer (1998), İlköğretim Okulları 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi konulu yüksek lisans tezinde ders kitaplarının içerik, anlatım biçimi, öğrenci ilgi ve beklentilerine uygunluk düzeyi, fiziksel durumu ve kitap seçimi ile ilgili sorulara cevap aramıştır. Hazırlanan anket 51 ilköğretim okulunda görev yapan toplam 319 sınıf öğretmeni tarafından cevaplandırılmıştır.

Araştırma sonucuna göre kitapların fiziksel özellikleri bakımından; kitapların boyut yönünden öğretmen ve öğrenci kullanımı için uygun olduğu, kitapların baskısı ve kağıdın kaliteli olduğu, yazı karakterinin öğrencinin ilgisini çekecek nitelikte olduğu, kapak, cilt, sayfa düzeni yönünden öğrenciye yeterli düzeyde cazip gelecek yönde olmadığı ve kitapların cilt bakımından “Biraz” dayanıklı olduğu, kullanılan yazı büyüklüğünün ve satır aralıklarının göz sağlığını bozmayacak nitelikte olduğu, ünite kısımlarının açık ve ilgi çekecek nitelikte hazırlanmasına “Biraz” önem verildiği belirtilmiştir. Görsel unsurlar bakımından, kitaplarda yeterli miktarda görsel unsurlara yer verildiği, bunların ilgili metinlerle tutarlılık gösterdiği ve bu görsel unsurların anlaşılabilirlik yönünden uygun renk ve büyüklükte olduğu, kitaplarda yer verilen resimlerde cinsiyet rolleri bakımından eşitlik olduğu belirlenmiştir.

Gürol (2002), İlköğretim 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Resimlerin Çocuğun Gelişimine Etkileri konulu araştırmasında; İlköğretim 1. Sınıf

Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki resimlerin çocuğun seviyesine uygun olmadığı, resimlerle konuların içeriğinin birbirinden bağımsız olduğu, kullanılan renklerin konuya uygun ve uyumlu olmadığı, çizimlerin ve çeşitli tiplerin iyi olmadığı, resimlerin sayfalara uygun yerleştirilmediği, bu olumsuz resimlerin ve tasarımların çocuğun görsel ağırlıklı eğitiminde, öğrenmesini ve algılamasını da olumsuz etkilediği görüşüne varılmıştır.

İşeri (2002), Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlköğretim Programlarına Uygunluğunun İncelenmesi konulu doktora tezinde; “Kitabın yapısal özellikleri iç ve dış yapı özelliklerini, eğitsel özellikleri de kazandırılması gereken davranışları içermektedir. Kitabın dış yapı özellikleri boyu, kağıt, sayfa düzeni, harflerin büyüklükleri, resimler ve kapak tasarımı gibi başlıkları içerirken, iç yapı özellikleri işlek, konu, kişilerin özellikleri, plan, dil ve anlatım gibi başlıklar altında incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Bütün bu özellikler de eğitsel açıdan kazandırılması gereken davranışları edindirmeye yönelik düzenlemelere yardımcı – destekleyici bir nitelik taşımaktadır.” ifadesinde ders kitaplarının eğitsel ve yapısal özelliklerinin birbirini bütünlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca araştırma sonucunda: Kitapların baskı kalitesinin yeterli olmadığı gibi, kitaplar öğrencide merak uyandıracak, ilgisini çekecek biçimsel bir düzenlenişten yoksun olduğu ve kitaplarda, dayanıklılık, cilt, boyut ve görsel tasarım açısından özensizlikler bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kıyıcı (2003), Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında İçeriğin Hazırlanması konulu yüksek lisans tezinde, görsel düzen ilkesiyle ilgili olarak: “İçerikte sunulan kavramlar, olgular, semboller, sınıflamalar, ilkeler vb. tablolar, şekiller, resimler, akış diyagramları, haritalar, grafikler tarafından desteklenmeli, bunlar aslına uygun ve renkli olmalıdır. Ayrıca her tablo, resim, haritanın altında gerekli açıklama kısa ve öz olarak yazılmalıdır.” önerisinde bulunmuştur.

Alpan (2004), “Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi” adlı doktora tezinde ders kitaplarındaki grafik tasarımı ilkeleri belirleyerek, bu ilkeler ışığında düzenlenen kitapçığın öğrenci başarısına ve derse ilişkin tutumlarına etkisini saptamıştır. Araştırmaya 288

ilköğretim 3. sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, ders kitaplarına yönelik grafik tasarım ilkeleri ışığında düzenlenen kitapçığın öğrencinin dersteki başarısını olumlu etkilediği yönündedir. Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre, grafik tasarım ilkeleri ışığında düzenlenmiş kitapçığın öğrenci üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır.

Keser (2004), araştırmasında ilköğretim 4. sınıfta okutulmakta olan bilgisayar ders kitapları görsel tasarım ilkeleri (metin tasarımı, görsel öğelerin tasarımı, sayfa tasarımı, kapak tasarımı ve üretime yönelik dış yapı özellikleri) açısından değerlendirmiştir. Araştırmada, Alpan'ın (2004) geliştirdiği görsel tasarım ilkeleri esas alınmıştır. Toplam 4 kitap değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre incelemeye alınan hiçbir kitap ilkelerin tümünü karşılayacak nitelikte bulunmamıştır.

2.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Jandreau ve Bever'in (1992) araştırmasında metin tasarımında sözcük grupları arasındaki boşlukların okunabilirliğe olan etkisini incelemiştir. Araştırmada 260 sözcük içeren 12 metin kullanılmıştır. Metinler normal aralık, çift aralık, ve anlamlı sözcük gruplu aralık olarak üç farklı biçimde tasarlanmıştır. Denekler sözel yetenek puanlarına göre ortalama ve üst düzey okuyucular olarak iki gruba ayrılmışlardır. Deneklerden okumaya başlama ve bitirme zamanlarını not etmeleri istenmiştir. Okumaları için otuz dakika süre verilmiştir. Araştırmada bağımlı değişkenler; her parça için doğru yanıt sayısının ortalaması, okuma zamanı ortalaması ve toplam doğru sayısıdır.

Araştırma sonucunda, anlamlı sözcük gruplu aralığın okumayı kolaylaştırdığı görülmüştür. Ayrıca böyle bir tasarımda öğrenciler daha çok bilgiyi hatırlamaktadırlar. Dikkati çeken diğer bir nokta ise böylesi bir tasarımın üst düzey okuyuculardan çok, zayıf ve orta düzey okuyucularda etkili olmasıdır. Bunun nedeni, üst düzey okuyucuların uygun görsel sözcük grubu ayırma stratejisine zaten sahip olmuş olmaları olabilir.

Reinwein'in (1992) araştırmasında, metne uygun resimlemeleri olan sayfa tasarımı kitapların genç okurlar üzerindeki etki derecesini incelemiştir. Araştırmaya Montreal'deki sekiz okuldan 400 üçüncü sınıf öğrencisi katılmıştır. Kitabın konusu hayvanlarla ilgilidir. Sekiz çeşit hazırlanan kitapçıkta , metin ve resimleme açısından farklı sayfa tasarımları yapılmıştır. Bazılarında resimlerle metinlerin eşitirilmesi düzenli, bazılarında düzensiz yapılmıştır. Konular, boşlukların doldurulması ve metnin okunmasını gerektirmektedir.

Cevaplar ve boşluk doldurmadaki sözcük denemeleri orijinal metindeki sözcüklerle karşılaştırılmıştır. Sonuçta, resimle ilgili metnin aynı sayfada olduğu kitapçıkta en iyi kavrama gerçekleştirilmiştir. Metin ve resmin birlikte olduğu en iyi sayfa tasarımı olarak sağ sayfa belirlenmiştir. Bu tasarım kavramayı olumlu etkilemiştir. Diğer tasarımların kavramaya etkisi çok az olmuştur.

Yapılan araştırmalarda ders kitapları; kalite, görsel unsurlar ve tasarım açısından incelenmiş ve uygun nitelikte olmadığı, görsel tasarım ilkelerine uygun olarak hazırlanan yeni tasarımların, öğrenciler üzerinde olumlu etki sağladığı ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma ilköğretim hayat bilgisi ders kitaplarının, öğrenci çalışma kitaplarının ve öğretmen kılavuz kitaplarının, öğretime yardımcı unsurlar açısından ne durumda olduğunun belirlenmesine yönelik "betimsel" bir araştırmadır.

Bu araştırmada, survey yöntemi kullanılmıştır. “Survey, olayların, objelerin, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu, mevcut olayların önceki olaylarla ilişkisini dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışan araştırmalardır. Survey araştırmalarında düzenleme, örneklem seçimi ve örneklemdeki bireylerden gözlemlerin elde edilmesini kapsar (Kaptan, 1995, s.56; Özçelik, 1981, s.7).

Araştırmada ders kitapları davranışçı yaklaşım ve yapılandırmacı yaklaşım öğrenme-öğretim ilkeleri açısından incelenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Milli Eğitim Bakanlığı, 19.07.2005 tarih ve 2574 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan, 2005-2006 öğretim yılında İlköğretim 3.Sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitapları oluşturmaktadır. İlköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki bütün temaların benzer şekilde tasarlandığı varsayımıyla, ilköğretim 3.sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabının ikinci temasını oluşturan “Benim Eşiz Yuvam” teması tesadüfi yöntemle örneklem olarak seçilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın kuramsal temellerini oluşturmak amacıyla özellikle konu ile ilgili kaynaklar taranmış, bu kaynaklarda yer alan bilimsel olarak geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş: MEB'in Teknik Tasarım ve Düzenleme Genel Ölçeği (Ek 1) ile Öğrenme, Öğretme, Ölçme ve Değerlendirme Genel Ölçeği (Ek3), Güçlü (2001) Hayat Bilgisi Ders Kitaplarını Değerlendirme Tasarım Ölçeği (Ek 2), Ergin (1996) Özetler Ölçeği (Ek 4) ile Kılıç ve Seven (2002) tarafından hazırlanan Metinler Arası Öğeler Ölçeğinden (Ek 5) yararlanılmıştır. Veriler, belirtilen ölçekler aracılığı ile toplanmıştır.

3.3.1. Teknik Tasarım ve Düzenleme Genel Ölçütleri (MEB) Ölçeği

MEB'in Tasarım ve Ölçme Değerlendirme Ölçütü (Ek 1); toplam 11 ölçütten oluşmaktadır. Değerlendirmede onlu likert tipi ölçek kullanılmıştır. Daha sonra diğer ölçeklerle karşılaştırma yapabilmek için, bulunan değer ikiye bölünerek beşli likert tipi ölçeğe dönüştürülmüştür. Ölçek ders kitapları (4 ölçüt), öğrenci çalışma kitapları (4 ölçüt) ve öğretmen kılavuz kitaplarının (3 ölçüt) tümüne uygulanmıştır. Ölçekte yer alan sorular/ifadeler cevaplanırken aşağıda açıklanan kriterler dikkate alınmıştır.

1. Dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması:

Sıcak renkler; kırmızı, turuncu ve sarıdır. Bu renkler, havadaki titreşimi kuvvetli olduğu için diğer renklere göre gözü daha önce etkiler. Bu renklerin ruhsal etkisi neşe, canlılık ve harekettir (Kılıçkan, 2002, s.78).

2. Ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belirli bir sistematik içinde düzenlenmesi:

Başlıklar en az 14 punto olmalıdır. Başlıklar metinden farklı ve tutarlı renkte sunulmalıdır. Yazı tipi sade ve uyumlu olmalıdır. Kalın, yatık, alt çizgili gibi yazı tipleri ikiden fazla kullanılmamalıdır.

3. Vurgulanması gerekli farklı içerikteki anlatımların, anahtar kavramların veya ilişkilerin algılanmasını kolaylaştıran dikkat çekiciler kullanılması:

Dikkat çekicilerde; kutu içine alınma, punto veya rengini değiştirilme, koyu veya italik yazma gibi yöntemler kullanılmalıdır. Vurgulamalar tutarlı olmalıdır.

4. Sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilikte ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi:

Paragrafların yerleşim düzeni, ayırt edilebilir ve okunabilir nitelikte olmalıdır. Uzun paragraflar çift, kısa paragraflar tek sütun olmalıdır. Sayfalar, öğrenci katılımına olanak vermeli, odaklanmayı sağlayabilmelidir. Sayfalarda fon-zemin ilişkisi uyumlu olmalıdır. Şekil, grafik, yazı rengi, ipucu gibi görsel algılamayı kolaylaştırıcı öğelere yer verilmelidir.

3.3.2. Tasarım Ölçeği

Araştırmada Güçlü tarafından hazırlanan “Tasarım Ölçeği” kullanılmıştır. Tasarım Ölçeği (Ek 2); 22 ölçütten oluşmaktadır. Değerlendirmede beşli likert tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçek, ders kitapları (22 ölçüt) ve öğrenci çalışma kitaplarına (22 ölçüt) uygulanmış, ölçekte öğrenci merkezli soruların yer alması nedeniyle öğretmen kılavuz kitaplarına uygulanamamıştır. Ölçütte yer alan kriterlerin açılımı şunlardır:

1. Fiziksel görünümün uygunluğu: Kitabın, boyutunun kullanım açısından , ağırlığının da taşınması açısından kolay olması gerekir. Kapak kartonu ve kağıt dokusu dayanıklı, pürüzsüz olmalıdır. Kitap baskı tekniği açısından, yoğun mürekkep lekeli olmamalıdır. Kağıt kalitesi iyi, cilt malzemesi dayanıklı olmalıdır.

2. Sayfa Düzeni: Paragrafların yerleşim düzeni, ayırt edilebilir ve okunabilir nitelikte olmalıdır. Uzun paragraflar çift, kısa paragraflar tek sütun olmalıdır. Sayfalar, öğrenci katılımına olanak vermeli, odaklanmayı sağlayabilmelidir. Sayfalarda fon-zemin ilişkisi uyumlu olmalıdır. Şekil, grafik, yazı rengi, ipucu gibi

görsel algılamayı kolaylaştırıcı öğelere yer verilmelidir.

3. Yazı stili: Önemli bölüm, konu veya kavramlar farklı yazı stiliyle sunulmalıdır. Kalın, yatık, alt çizgili gibi farklı yazı stilleri kullanılırken , seçilen yazı stiline sadelik dikkat edilmelidir. Yazı stili, uyumlu ve tutarlı olmalıdır.

4. Yazı türü: Okunması kolay (Times New Roman, Arial gibi) yazı türü seçilmelidir. Yazı türü uyumlu kullanılmalıdır.

5. Yazı Büyüklüğü: 14 punto olmalıdır.

6. Vurgulamalar: Dikkat çekmek amacıyla yapılan yazıyı veya başlığı renklendirme, kalın yazma vurgulamadır. Vurgulamalarda tutarlı olmak gerekir.

7. Görsel materyalin uygunluğu: Kullanılan görseller (Resim, şekil, şema, grafik vs.) okunabilir olmalıdır. Katılım ve odaklanmayı sağlayıcı olmalıdır. Konu veya kavramı iyi temsil etmeli, uyumlu olmalıdır. Görseller bilgi vermek, ilgi çekmek, konuyu özetlemek veya kavramlar arasında ilişkiyi göstermek amacıyla kullanılmalıdır.

8. Sayfaların amaçlı bir biçimde yerleştirilmesi: Başlık, paragraflar ve görsellerin uygun şekilde yerleştirilmesidir. Başlıklar içerik organizasyonuna uygun olarak kullanılmalıdır. Her sayfada ana başlıkları içeren üst bilgiler kullanılmalıdır. Metindeki paragraflar birbirinden kolayca ayırt edilebilmelidir. Görseller ilgili metine yakın olmalıdır. Metin parçalarını ayırmak için kutular kullanılabilir. Şema türü araçlarla, metindeki ilişkiler gösterilebilir.

9. Konulara eşit şekilde bölüştürülmesi: Görsellerin, kazanımlardaki kullanımının eşit olarak yer alması gerekir.

10. Kullanışlılığı: Resmin bir konuyu özetlemesi, resimdeki mekanın belirgin olması, kişi veya nesnelerin ana özelliklerinin belirgin olması, o resmin kullanışlılığı ile ilgilidir.

11. Her düzeyde açık ve kapalı uçlu sorular sorulmasına elverişliliği: Resimlerin, soru sormaya elverişliliğidir.

12. Ana ve yan temalar içermesi: Görsellerin, tema ve kazanımları kapsamaması, tema ve kazanımlarla ilgili olmasıdır.

13. Değerli ve değersiz nesnelere içermesi: Görseldeki bilgilerin değerli, kullanılabilir, yararlı olmasıdır. Öğretmen için öğretim etkinlikleri oluşturabilmesidir.

14. Öğrencilerin odaklanmalarını sağlayacak kadar detaylandırılması: Herhangi bir konu veya konunun özel bir noktasına öğrencilerin dikkatini çekmek veya konunun bütününe yönelik olarak dikkatlerini yoğunlaştırmaya yardımcı olmak amacıyla hazırlanmış resimlerdir. Pek çok nesneden farklı olanı ya da benzer olanı bulmayı isteyebilecek şekilde tasarlanmış resimlerdir.

15. Tutarlılık ve tutarsızlıklar içermesi: Öğrencilerden konuyla ilgili veya ilgisiz resimlerin bulunmasının istenmesidir.

16. Neden-sonuç ilişkileri içermesi: Olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisini gösteren resimlerdir. (Örneğin, hava neden kirli? Baca ve egzozlardan çıkan gazlar nedeniyle gibi).

17. Öncelik-sonralık ilişkileri içermesi: Resimlerin (görsellerin) sıraya sokulması, ilk resmin bulunması veya yanlış sıralanmış ardışık resimlerin öğrencilerce doğru sıraya konulmasıdır.

18. Öğrencilerin katılımına olanak verecek biçimde tasarlanması: Görsellerdeki boyanmamış, çizilmemiş veya yorumlanmamış kısımların öğrencilerce doldurulmasına olanak verilmesidir.

19. Öğrencilerin tamamlayabileceği boşluklar içermesi: Resim, yazı, şiir, eşleştirme, işaretleme gibi tamamlanabilecek boşlukların bulunmasıdır.

20. Öğrencilerin tamamlayabileceği problemler içermesi: Öğrencilerin herhangi bir problemi fark etmelerini sağlayan resimlerdir. Problemin nedenleri ve sonuçları sembolize edilebilmelidir.

21. Öğrencilerin çözebileceği tutarsızlıklar içermesi: Konuyla ilgisiz nesneye veya farklı nesneye ait görsellerin yer almasıdır.

22. Birincil ve ikincil şahıslar içermesi: Görsellerde ana ve yan kahramanların bulunmasıdır.

Eğitimde farklı yaklaşımlara yönelik (davranışçı-yapısalcı) hazırlanan bu ölçeklerle ders kitaplarındaki görsel tasarım boyutu değerlendirilmiştir.

Ders kitapları, öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları sorular açısından MEB'in Öğrenme, Öğretme, Ölçme ve Değerlendirme Genel Ölçekleri (Ek 3) ile değerlendirilmiştir. Bu ölçek toplam 14 ölçütten oluşmaktadır. Veriler onlu likert tipi ölçeğe göre değerlendirilmiştir. Daha sonra diğer ölçeklerle karşılaştırma yapabilmek için, bulunan değer ikiye bölünerek beşli likert tipi ölçeğe dönüştürülmüştür.

Ders kitapları, özetler açısından Ergin (1996)'in Özetler Ölçeği (Ek 4) ile değerlendirilmiştir. Özetler ölçeği, 4 ölçütten oluşmaktadır ve var/yok şeklinde (ikili likert tipi) derecelendirilmiştir. Program gereği, ders kitaplarında özetler bölümünün olması zorunlu olmadığı için MEB'e ait özetler ölçeği bulunmamaktadır.

MEB'in metinler arası öğelere yönelik ölçeği bulunmamasından dolayı, ders kitapları, Kılıç ve Seven (2002)'in Metinler Arası Öğeler Ölçeği (Ek 5) kullanılmıştır. Bu ölçek 16 ölçütten oluşmaktadır. Ölçek, var/yok şeklinde (ikili likert tipi) derecelendirilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında ilgili hesaplamalar Excel ve SPSS (Statistical Package for Social Sciences Version 10) programları kullanılarak yapılmıştır. Bulguların değerlendirilmesinde ortalama ve standart sapma gibi açıklayıcı istatistiklerin yanı sıra hipotezlerin test edilmesinde student t testi ve F testi kullanılmıştır. Belirtilen test istatistikleri hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

Ayrıca çalışmada derlenen verilerin güvenilirliği için cronbach' alpha testi uygulanmıştır.

Student t testi: İki yığından aynı özellik için yapılan gözlemlerin ortalamalarının farkının testi için kullanılan istatistiksel test yöntemidir. Bu iki yığının ortalamaları için hipotez testleri aşağıdaki şekilde oluşturulur.

Yokluk hipotezi bu iki yığının ortalamalarının eşit olduğu varsayımdır. Alternatif hipotez ise bu iki yığının ortalamalarının farklı olduğu şeklinde kurulmuştur. Araştırmada kitapların karşılıklı olarak ortalamaları arasındaki farka bakılmıştır.

$$H_0 : \mu_i = \mu_j$$

$$H_1 : \mu_i \neq \mu_j$$

Test istatistiğinin hesaplanan değerine göre; testin anlamlılık düzeyi belirlenen değer altında kalıyor ise yokluk hipotezi reddedilir ve karşılaştırılan grupların ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenir.

Bu çalışmada , t testinde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

F testi: İki'den fazla yığının aynı özellik için yapılan gözlemlerin ortalamalarının farkının testi için kullanılan istatistiksel test yöntemidir. Bu iki yığının ortalamaları için hipotez testleri aşağıdaki şekilde oluşturulur.

Yokluk hipotezi bu yığınların ortalamalarının eşit olduğu varsayımdır.

Alternatif hipotez ise yığınlardan en az birinin ortalamasının diğerlerinden farklı olduğu şeklinde kurulmuştur.

$$H_0 : \mu_i = \mu_j$$

$$H_1 : \mu_i \neq \mu_j$$

Test istatistiğinin hesaplanan değerine göre; testin anlamlılık düzeyi belirlenen değerin altında kalıyor ise yokluk hipotezi reddedilir ve karşılaştırılan grupların ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenir.

Bu çalışmada f testinde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

Yapılan çalışmamın güvenilirliğinin testi için cronbach' alpha testi yapılmıştır. Buna göre MEB'in ölçeğine göre düzenlenen verilerde güvenilirlik %91, Güçlü'nün ölçeğine göre güvenilirlik %92 olarak bulunmuştur.

Verilerin yorumlanmasında, yüzdeler ve aritmetik ortalamalar esas alınmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın alt amaçlarıyla ilgili bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Araştırmada incelenen ders kitaplarının, görsel tasarımına ilişkin tabloda yer alan 1. kitap MEB yayınevine, 2. kitap Evren yayınevine, 3. kitap ise Okyay yayınevine aittir.

1. Alt Amaçla İlgili Bulgular (Alt Amaç: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının görsel tasarım açısından durumları nedir?)

MEB'in ölçeği esas alındığında kitapların değerlendirilmesinin sonuçları Tablo 4'de verilmiştir. MEB'in ölçeğine göre ders kitabı, çalışma kitabı ve kılavuz kitap soruları önce ayrı ayrı değerlendirilmiş daha sonra bu üç kitabın ortak bir değerlendirmesi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4
Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından
Yüzde Dağılımları ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

		1		2		3		4		5		Ort.	St.Sp	Mod	Medyan
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%				
Ders Kit.	Soru 1	-	-	2	1,1	7	3,7	44	23,3	137	72,1	4,66	0,6	5	5
	Soru 2	16	8,4	21	11,1	22	11,6	11	5,8	120	63,2	4,04	1,4	5	5
	Soru 3	18	9,5	19	10	15	7,9	9	4,7	129	67,9	4,12	1,42	5	5
	Soru 4	-	-	20	10,5	28	14,7	35	18,4	107	56,3	4,21	1,05	5	5
Çalışma Kit.	Soru 1	-	-	2	1,3	-	-	35	22,3	120	76,4	4,74	0,52	5	5
	Soru 2	-	-	-	-	3	1,9	10	6,4	144	91,7	4,9	0,36	5	5
	Soru 3	-	-	-	-	1	0,6	19	12,1	137	87,3	4,87	0,36	5	5
	Soru 4	-	-	-	-	-	-	15	9,6	142	90,4	4,9	0,29	5	5
Kılavuz Kit.	Soru 1	1	0,4	-	-	12	5	51	21,3	176	73,3	4,67	0,61	5	5
	Soru 2	-	-	-	-	21	8,8	44	18,3	175	72,9	4,64	0,64	5	5
	Soru 3	-	-	1	0,4	9	3,8	50	20,8	180	75	4,7	0,56	5	5

Tablo 4’de görüldüğü gibi 3. sınıf hayat bilgisi ders kitapları dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden ortalama 4,66 puan almışlardır. Ders kitaplarının ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 4,04 puan aldıkları görülmektedir. Ders kitapları vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması açısından 4,12 puan, sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilik ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi yönünden 4,21 puan olarak bulunmuştur.

Ders kitapları genel olarak tasarım açısından yüksek değerde bulunmuştur.

Çalışma kitaplarının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,74 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 4,90 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması açısından 4,87 puan, sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilik ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi açısından 4,90 puan aldıkları görülmektedir.

Çalışma kitapları genel olarak yüksek değerde bulunmuştur.

Öğretmen kılavuz kitaplarının ise dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,67 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 4,64 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması açısından 4,70 puan aldıkları görülmektedir.

Öğretmen kılavuz kitaplarının genel olarak yüksek değerde görüldüğü söylenebilir.

Tablo 5
Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Ortalama Değerleri

	n	Ort.	Std. Sapma
Ders Kitapları	190	4,26	1,01
Çalışma Kitapları	157	4,85	0,30
Kılavuz Kitapları	240	4,67	0,54

MEB'in ölçeğine göre tasarım açısından tüm ders kitapları 4,26, çalışma kitapları 4,85, öğretmen kılavuz kitapları 4,67 bulunmuştur. Kitapların yayınevleri farkı gözetilmeden yapılan değerlendirilmesine bakıldığında kitapların puanlarının yüksek olduğu gözlenmektedir. Yalnız yayınevlerinin kitapları ayrı ayrı değerlendirildiğinde bir çok sayfada ve genel durumda farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6
MEB Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Ortalama Değerleri

	MEB	n	Ort	Std. Sp
Ders Kit.	Soru 1	66	4,65	0,69
	Soru 2	66	4,67	0,66
	Soru 3	66	4,92	0,32
	Soru 4	66	4,58	0,56
Çalışma Kit.	Soru 1	61	4,8	0,6
	Soru 2	61	4,89	0,45
	Soru 3	61	4,95	0,28
	Soru 4	61	4,95	0,22
Kılavuz Kit.	Soru 1	100	4,87	0,53
	Soru 2	100	4,95	0,26
	Soru 3	100	4,94	0,28

MEB'e ait ders kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,65 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 4,67 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 4,92 puan, sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilik ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi ölçütünden 4,58 puan aldığı görülmektedir.

Bu durumda MEB ders kitabı tasarım yönünden yüksek düzeyde görülmektedir.

MEB'e ait öğrenci çalışma kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,80 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 4,89 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 4,95 puan, sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilik ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi ölçütünden 4,95 puan aldığı görülmektedir.

MEB çalışma kitabının tasarım açısından uygun nitelikte olduğu söylenebilir.

MEB'e ait öğretmen kılavuz kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,87 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 4,95 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 4,94 puan aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

MEB kılavuz kitabının tasarım açısından uygun nitelikte olduğu söylenebilir

Tablo 7
Evren Yayıncılık Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından
Ortalama Değerleri

	EVREN	n	Ort	Std. Sp
Ders Kit.	Soru 1	66	5	0
	Soru 2	66	5	0
	Soru 3	66	5	0
	Soru 4	66	5	0
Çalışma Kit.	Soru 1	42	5	0
	Soru 2	42	5	0
	Soru 3	42	5	0
	Soru 4	42	5	0
Kılavuz Kit.	Soru 1	70	4,96	0,2
	Soru 2	70	4,99	0,12
	Soru 3	70	5	0

Tablo 7’de Evren Yayıncılığa ait ders kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 5,00 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 5,00 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 5,00 puan, sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilik ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi ölçütünden 5,00 puan aldığı görülmektedir.

Evren Yayıncılık ders kitabının tasarım açısından tamamen uygun durumda olduğu görülmektedir.

Evren Yayıncılığa ait öğrenci çalışma kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 5,00 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 5,00 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 5,00 puan, sayfaların sınıf seviyesine

uygun çekicilik ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi ölçütünden 5,00 puan aldığı görülmektedir.

Evren Yayıncılık öğrenci çalışma kitabının tasarım açısından tamamen uygun durumda olduğu görülmektedir

Evren Yayıncılığa ait öğretmen kılavuz kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,96 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 4,99 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 5,00 puan aldığı görülmektedir.

Evren Yayıncılık öğretmen kılavuz kitabının tasarım açısından tamamen uygun durumda olduğu görülmektedir

Tablo 8
Okyay Yayıncılık Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Ortalama Değerleri

	OKYAY	n	Ort	Std. Sp
Ders Kit.	Soru 1	58	4,29	0,62
	Soru 2	58	2,24	1,08
	Soru 3	58	2,19	1,05
	Soru 4	58	2,88	0,77
Çalışma Kit.	Soru 1	54	4,46	0,5
	Soru 2	54	4,83	0,38
	Soru 3	54	4,67	0,48
	Soru 4	54	4,78	0,42
Kılavuz Kit.	Soru 1	70	4,1	0,62
	Soru 2	70	3,86	0,64
	Soru 3	70	4,07	0,62

Tablo 8’de Okyay Yayıncılığa ait ders kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,29 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 2,24 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 2,19 puan, sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilik ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi ölçütünden 2,88 puan aldığı görülmektedir.

Okyay Yayıncılık ders kitabının, tasarım açısından istenen niteliklerin çoğuna sahip olmadığı ifade edilebilir.

Okyay Yayıncılığa ait öğrenci çalışma kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,46 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 4,83 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 4,67 puan, sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilik ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi ölçütünden 4,78 puan aldığı görülmektedir.

Okyay Yayıncılık öğrenci çalışma kitabının, tasarım açısından iyi durumda olduğu ifade edilebilir

Okyay Yayıncılığa ait öğretmen kılavuz kitabının, dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması ölçütünden 4,10 puan, ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belli bir sistematik içinde düzenlenmesi ölçütünden 3,86 puan, vurgulama ve dikkat çekicilerin kullanılması ölçütünden 4,07 puan aldığı görülmektedir.

Okyay Yayıncılık öğretmen kılavuz kitabının, diğer yayınevlerine ait kitaplara göre tasarım açısından eksikliklerinin olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki tablolarda görüldüğü gibi değerlendirme ölçütleri yayınevleri bakımından değerlendirildiğinde, ölçütlerin hepsinde de puanların istatistiksel olarak farklı olduğu gözlenmektedir. Doğal olarak bu sonuç her bir kitap için ortalama değerlendirme kriteri bakımından da ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9
MEB Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Genel Ortalama Değerleri

MEB	n	Ort	Std. Sp
Ders K. Ort	66	4,70	0,41
Çalışma K. Ort	61	4,90	0,32
Kılavuz K.Ort	100	4,92	0,30

MEB ders kitabı tasarım açısından 4,70, çalışma kitabı 4,90, öğretmen kılavuz kitabı ise 4,92 olarak bulunmuştur. Bu değerlerden hareketle MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarının tasarım açısından yeterli oldukları söylenebilir.

Tablo 10
Evren Yayıncılık Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından Genel Ortalama Değerleri

EVREN	n	Ort	Std. Sp
Ders K. Ort	66	5,00	0,00
Çalışma K. Ort	42	5,00	0,00
Kılavuz K.Ort	70	4,98	0,10

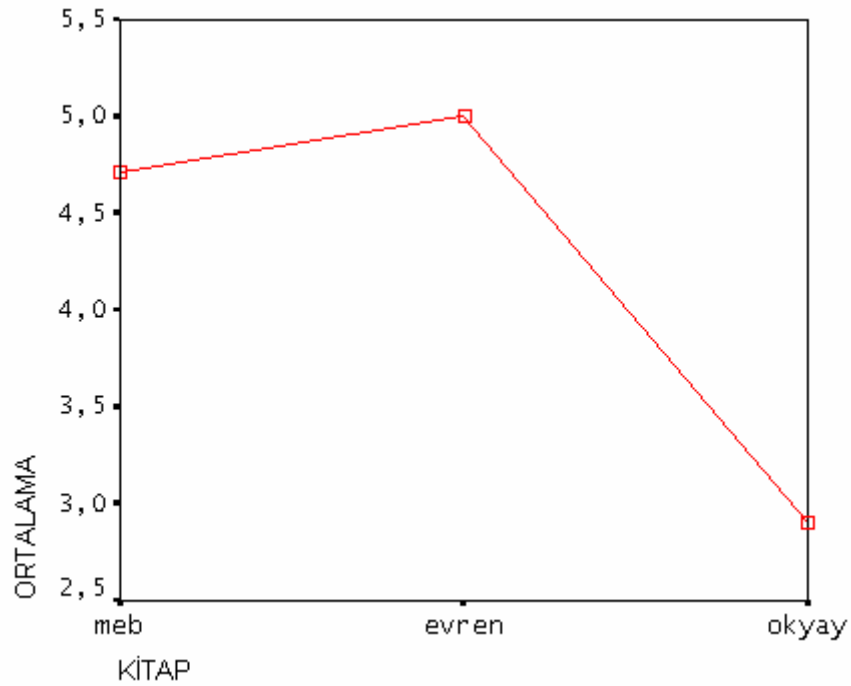
Evren yayıncılığa ait ders kitabı tasarım açısından 5,00, çalışma kitabı 5,00, öğretmen kılavuz kitabı ise 4,98 olarak bulunmuştur. Bu duruma göre Evren Yayıncılığa ait ders kitaplarının tasarım açısından istenen niteliklerin tamamına sahip oldukları sonucuna varılabilir.

Tablo 11
Okyay Yayıncılık Ders Kitaplarının MEB Tasarım Ölçütleri Açısından
Genel Ortalama Değerleri

OKYAY	n	Ort	Std. Sp
Ders K. Ort	58	2,90	0,68
Çalışma K. Ort	54	4,69	0,31
Kılavuz K.Ort	70	4,10	0,48

Okyay yayıncılığa ait ders kitabı tasarım açısından 2,90, çalışma kitabı 4,69, öğretmen kılavuz kitabı ise 4,10 olarak bulunmuştur. Bu durumda Okyay yayınevine ait ders kitabında tasarım açısından önemli yetersizliklerin bulunduğu ifade edilebilir. Elde edilen bulgular aşağıda grafikleri ile birlikte verilmiştir.

Grafik 1
Yayınevlerine Göre Ders Kitaplarının Tasarım Ortalamaları

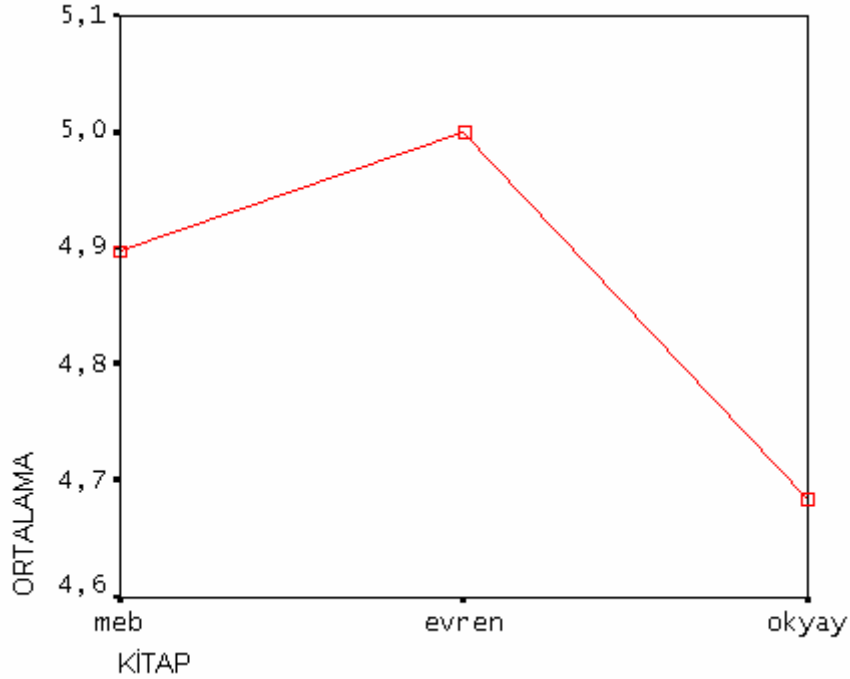

Grafik 1’de görüldüğü gibi ders kitapları yayınevleri açısından bakıldığında, tasarım ortalamaları MEB’in 4,70, Evren Yayıncılığın 5,00, Okyay yayıncılığın ise 2,90 değerinde olduğu gözlenmektedir.

Bu durumda MEB ve Evren Yayıncılık ders kitaplarının tasarım açısından iyi durumda olduğu, Okyay Yayıncılık ders kitabının ise tasarım açısından yeterli olmadığı ifade edilebilir.

Grafik 2

Yayınevlerine Göre Öğrenci Çalışma Kitaplarının Tasarım Ortalamaları

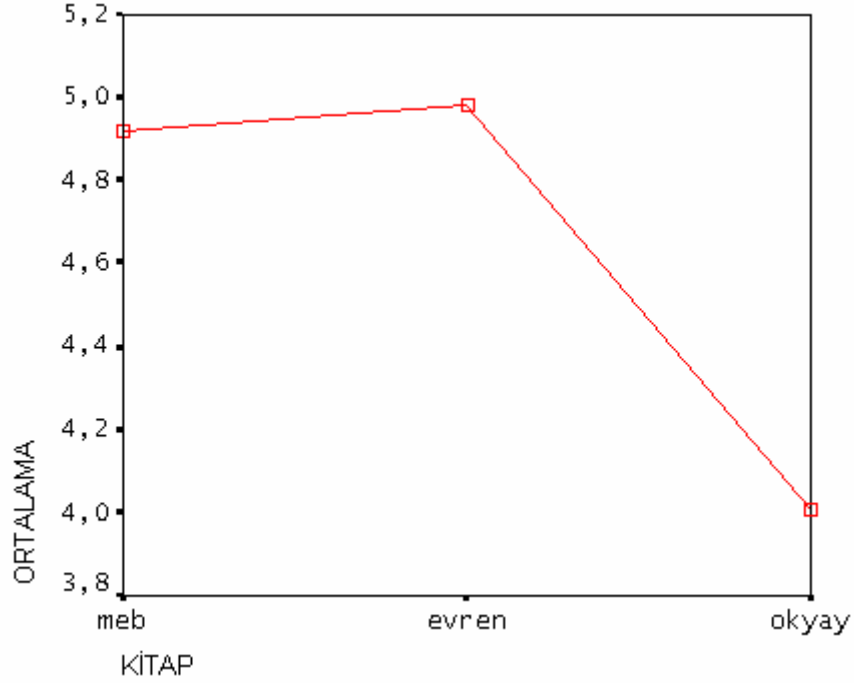

Grafik 2’de yayınevlerine göre öğrenci çalışma kitapları tasarım açısından, MEB 4,90, Evren Yayıncılık 5,00, Okyay Yayıncılık ise 4,69 değerinde bulunmuştur.

Çalışma kitaplarının tümünün, tasarım açısından yüksek düzeyde bulunduğunu söyleyebiliriz.

Grafik 3

Yayınevlerine Göre Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Tasarım Ortalamaları

Grafik 3'e bakıldığında öğretmen kılavuz kitapları tasarım açısından MEB 4,92, Evren yayıncılık 4,98, Okyay Yayıncılık 4,10 değerinde görülmektedir.

MEB ve Evren Yayıncılığa ait öğretmen kılavuz kitaplarının, Okyay Yayıncılığa ait öğretmen kılavuz kitabından çok daha iyi durumda olduğu söylenebilir.

Araştırma da davranışçı yaklaşıma göre hazırlanan tasarım ölçeği ile elde edilen bulgular tablo 12 ve tablo 13'de sunulmuştur.

Tablo 12
Ders Kitaplarının Davranışçı Yaklaşım (Güçlü) Tasarım Ölçütleri Açısından
Yüzde Dağılımları ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

Ders Kitapları	1		2		3		4		5		Ort.	St.Sp	Mod	Medyan
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%				
Soru 1	-	-	113	59,5	12	6,3	65	34,2	-	-	2,75	0,94	2	2
Soru 2	8	4,2	70	36,8	42	22,1	61	32,1	9	4,7	2,96	1,03	2	3
Soru 3	3	1,6	46	24,2	37	19,5	60	31,6	44	23,2	3,51	1,14	4	4
Soru 4	-	-	4	2,1	1	0,5	32	16,8	153	80,5	4,76	0,57	5	5
Soru 5	-	-	1	0,5	2	1,1	11	5,8	176	92,6	4,91	0,37	5	5
Soru 6	8	4,2	48	25,3	38	20	44	23,2	52	27,4	3,44	1,25	5	4
Soru 7	7	3,7	29	15,3	49	25,8	54	28,4	51	26,8	3,59	1,15	4	4
Soru 8	2	1,1	18	9,5	32	16,8	77	40,5	61	32,1	3,93	0,98	4	4
Soru 9	1	0,5	13	6,8	34	17,9	97	51,1	45	23,7	3,91	0,86	4	4
Soru 10	16	8,4	45	23,7	30	15,8	65	34,2	34	17,9	3,29	1,25	4	4
Soru 11	-	-	16	8,4	57	30	85	44,7	32	16,8	3,7	0,85	4	4
Soru 12	-	-	4	2,1	41	21,6	107	56,3	38	20	3,94	0,71	4	4
Soru 13	-	-	22	11,6	37	19,5	110	57,9	21	11,1	3,68	0,82	4	4
Soru 14	1	0,5	28	14,7	63	33,2	75	39,5	23	12,1	3,48	0,91	4	4
Soru 15	15	7,9	36	18,9	45	23,7	73	38,4	21	11,1	3,26	1,13	4	3
Soru 16	43	22,6	52	27,4	30	15,8	51	26,8	14	7,4	2,69	1,29	2	2,5
Soru 17	53	27,9	48	25,3	26	13,7	49	25,8	14	7,4	2,59	1,33	1	2
Soru 18	19	10	101	53,2	34	17,9	24	12,6	12	6,3	2,52	1,04	2	2
Soru 19	148	77,9	12	6,3	7	3,7	10	5,3	13	6,8	1,57	1,21	1	1
Soru 20	141	74,2	18	9,5	5	2,6	12	6,3	14	7,4	1,63	1,25	1	1
Soru 21	138	72,6	28	14,7	2	1,1	15	7,9	7	3,7	1,55	1,09	1	1
Soru 22	42	22,1	12	6,3	6	3,2	26	13,7	104	54,7	3,73	1,66	5	5

Tablo 12 incelendiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Ders kitaplarının istatistiksel değerleri; fiziksel görünümün uygunluğu 2,75, sayfa düzeni 2,96, yazı stili 3,51, yazı türü 4,76, yazı büyüklüğü 4,91, vurgulamalar 3,44, görsel materyalin uygunluğu 3,59, sayfaların amaçlı bir biçimde yerleştirilmesi 3,93, konulara eşit şekilde bölüştürülmesi 3,91, kullanılabilirliği 3,29, her düzeyde açık ve kapalı uçlu sorular sorulmasına elverişliliği 3,70, ana ve yan temalar içermesi 3,94, değerli ve değersiz nesnelere içermesi 3,68, öğrencilerin odaklanmalarını sağlayacak kadar detaylandırılması 3,48, tutarlılık ve tutarsızlıklar içermesi 3,26, neden-sonuç ilişkileri içermesi 2,69, öncelik-sonralık ilişkileri içermesi 2,59, öğrencilerin katılımına olanak verecek biçimde tasarlanması 2,52, öğrencilerin tamamlayabileceği boşluklar içermesi 1,57, öğrencilerin tamamlayabileceği problemler içermesi 1,63, öğrencilerin çözebileceği tutarsızlıklar içermesi 1,09, birincil ve ikincil şahıslar içermesi 1,66 olarak bulunmuştur.

Tablo 13
Çalışma Kitaplarının Davranışçı Yaklaşım (Güçlü) Tasarım Ölçütleri Açısından
Yüzde Dağılımları ve Açıklayıcı İstatistik Değerleri

Çalışma Kitapları	1		2		3		4		5		Ort.	St.Sp	Mod	Medyan
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%				
Soru 1	-	-	-	-	54	34,2	62	39,2	42	26,6	3,92	0,78	4	4
Soru 2	-	-	-	-	3	1,9	42	26,6	113	71,5	4,7	0,5	5	5
Soru 3	-	-	-	-	-	-	-	-	158	100	5	0	5	5
Soru 4	-	-	-	-	-	-	-	-	158	100	5	0	5	5
Soru 5	-	-	-	-	-	-	-	-	158	100	5	0	5	5
Soru 6	-	-	10	6,3	48	30,4	44	27,8	56	35,4	3,92	0,95	5	4
Soru 7	-	-	19	12	44	27,8	57	36,1	38	24,1	3,72	0,96	4	4
Soru 8	-	-	8	5,1	44	27,8	58	36,7	48	30,4	3,92	0,89	4	4
Soru 9	2	1,3	26	16,5	31	19,6	35	22,2	64	40,5	3,84	1,16	5	4
Soru 10	-	-	53	33,5	43	27,2	34	21,5	28	17,7	3,23	1,1	2	3
Soru 11	-	-	49	31	16	10,1	23	14,6	70	44,3	3,72	1,31	5	4
Soru 12	1	0,6	44	27,8	23	14,6	23	14,6	67	42,4	3,7	1,29	5	4
Soru 13	2	1,3	63	39,9	32	20,3	30	19	31	19,6	3,16	1,19	2	3
Soru 14			52	32,9	32	20,3	37	23,4	37	23,4	3,37	1,17	2	3
Soru 15	9	5,7	42	26,6	17	10,8	34	21,5	56	35,4	3,54	1,36	5	4
Soru 16	24	15,2	60	38	13	8,2	18	11,4	43	27,2	2,97	1,48	2	2
Soru 17	20	12,7	59	37,3	14	8,9	17	10,8	48	30,4	3,09	1,49	2	2,5
Soru 18	-	-	2	1,3	2	1,3	5	3,2	149	94,3	4,91	0,43	5	5
Soru 19	1	0,6	1	0,6	2	1,3	7	4,4	147	93	4,89	0,49	5	5
Soru 20	26	16,5	24	15,2	6	3,8	9	5,7	93	58,9	3,75	1,63	5	5
Soru 21	56	35,4	33	20,9	6	3,8	10	6,3	53	33,5	2,82	1,74	1	2
Soru 22	90	57	10	6,3	11	7	7	4,4	40	25,3	2,35	1,73	1	1

Tablo 13 incelendiğinde bulgular şu şekildedir.

Öğrenci çalışma kitaplarının puanları; fiziksel görünümün uygunluğu 3,92, sayfa düzeni 4,70, yazı stili 5,00, yazı türü 5,00, yazı büyüklüğü 5,00, vurgulamalar 3,92, görsel materyalin uygunluğu 3,72, sayfaların amaçlı bir biçimde yerleştirilmesi 3,92, konulara eşit şekilde bölüştürülmesi 3,84, kullanılabilirliği 3,23, her düzeyde açık ve kapalı uçlu sorular sorulmasına elverişliliği 3,72, ana ve yan temalar içermesi 3,70, değerli ve değersiz nesnelere içermesi 3,16, öğrencilerin odaklanmalarını sağlayacak kadar detaylandırılması 3,37, tutarlılık ve tutarsızlıklar içermesi 3,54, neden-sonuç ilişkileri içermesi 2,97, öncelik-sonralık ilişkileri içermesi 3,09, öğrencilerin katılımına olanak verecek biçimde tasarlanması 4,91, öğrencilerin tamamlayabileceği boşluklar içermesi 4,89, öğrencilerin tamamlayabileceği problemler içermesi 3,75, öğrencilerin çözebileceği tutarsızlıklar içermesi 2,82, birincil ve ikincil şahıslar içermesi 2,35 olarak görülmektedir.

Tablo 14

Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Davranışçı Yaklaşım Göre Ortalama Değerleri

	n	Ort.	Std. Sapma
Ders Kitapları	190	3,25	0,68
Çalışma Kitapları	157	3,84	0,67

Tablo 14 incelendiğinde ders kitapları 3,25, çalışma kitapları ise 3,84 olarak bulunmuştur. Davranışçı yaklaşım ölçeğindeki kriterler, öğrenciler açısından tasarım boyutuna yönelik olduğundan , öğretmen kılavuz kitaplarına uygulanamamıştır.

Bu çalışmada, davranışçı yaklaşım ölçeğine göre yapılan değerlendirme sonuçları ile MEB ölçeğine göre yapılan değerlendirme sonuçları arasında bir farklılık olup olmadığı da araştırılmıştır. Bu karşılaştırma her bir sayfa için elde edilen ortalama değerlendirme puanı üzerinden yapılmıştır. Aşağıdaki Tablo 14’de ders

kitabı değerlendirme puanının karşılaştırılması verilmiştir.

Tablo 15
MEB ve Davranışçı Yaklaşım Tasarım Ölçeklerine Göre
Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı Değerleri

	Ölçek	N	ort.	Std. Sp	t	p
Ders K. Ort.	MEB	190	4,26	1,01	11,46	0,00
	Davranışçı K.	190	3,25	0,68	-	-

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ders kitaplarının davranışçı yaklaşım ölçeğine göre ortalama puanı 3,25 olurken, yapısalcı yaklaşım ölçeğine göre ortalama puanı 4,26 olmaktadır. Bu iki ortalama arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan student t testine göre aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 16’da ise çalışma kitaplarının her iki ölçeğe göre karşılaştırılması verilmiştir.

Tablo 16
MEB ve Davranışçı Yaklaşım Tasarım Ölçeklerine Göre
Öğrenci Çalışma Kitaplarının Karşılaştırmalı Değerleri

	Ölçek	N	ort.	Std. Sp	t	p
Çalışma K. Ort.	MEB	157	4,85	0,30	17,20	0,00
	Davranışçı K.	157	3,84	0,67	-	-

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ders kitaplarının davranışçı yaklaşım ölçeğine göre ortalama puanı 3,84 olurken, MEB ölçeğine göre ortalama puanı 4,85 olmaktadır. Bu iki ortalama arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan student t testine göre aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Her iki karşılaştırma birlikte değerlendirildiğinde MEB ölçeğinin daha yüksek puan verme eğilimli olduğu söylenebilir.

2. Alt Amaçla İlgili Bulgular (Alt Amaç: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının sorular açısından durumları nedir?)

Tablo 17
Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının MEB Ölçme Değerlendirme Ölçütlerine Göre Ortalama Değerleri

	Ders K. Ort.	Çalışma K. Ort.	Kılavuz K. Ort.
MEB	3,70	5	4,70
Evren	4,90	5	4,90
Okyay	1,60	4,37	3,10
Genel	3,40	4,79	4,23

Tablo 17 incelendiğinde ölçme-değerlendirme açısından genel olarak çalışma kitaplarının (4,79) ve öğretmen kılavuz kitaplarının (4,23) yüksek puan aldıkları görülmektedir.

Ders kitapları ölçme-değerlendirme açısından düşük puanda (3,40) bulunmuştur. Bu durum soruların daha çok öğrenci çalışma kitaplarında yer almasıyla açıklanabilir.

Ancak yayınevleri açısından bakıldığında Okyay Yayıncılığa ait ders kitabının (1,60) ve öğretmen kılavuz kitabının (3,10) diğer yayınevlerine oranla daha düşük puan aldığı görülmektedir. Buna göre Okyay Yayıncılığa ait ders kitaplarında sorular açısından eksiklerinin bulunduğu görülmektedir.

3. Amaçla İlgili Bulgular (Alt Amaç: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının özetler açısından durumları nedir?)

MEB'in 2005 programına göre ders kitaplarında özetlerin bulunması zorunlu tutulmamıştır. Ancak ders kitaplarından bazıları (Evren Yayıncılık) özetlere de yer vermiştir. Bu nedenle ders kitapları özetler açısından da değerlendirilmiştir. Bunun için Ergin (1996)'in özetler ölçeği kullanılmıştır.

Tablo 18 incelendiğinde özetlerin; MEB. ve Okyay yayınevlerine ait ders kitaplarında bulunmadığı, sadece Evren Yayınevine ait ders kitabında bulunduğu görülmektedir. Buna göre Evren Yayınevine ait ders kitabında yer alan özetlerin bölümlerin sonunda yer aldığı, açık ve özlü olduğu, metnin ana noktalarıyla uyumlu olduğu söylenebilir.

Tablo 18

Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Özetler Açısından Durumları

Ölçütler	MEB		EVREN		OKYAY	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Verilmiş mi?		√	√			√
Bölüm sonunda mı?		√	√			√
Açık ve özlü mü?		√	√			√
Metnin ana noktalarıyla uyumlu mu?		√	√			√

Buna göre MEB ve Okyay yayınevlerine ait ders kitaplarında özetlerin bulunmadığı görülmektedir.

Öğrenci çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarının tamamında özetler bölümü bulunmamaktadır.

Bu durum; ders kitaplarında özetlere yer verilmesinin bir kriter olarak belirlenmemiş olmasıyla açıklanabilir.

4. Alt Amaçla İlgili Bulgular (Alt Amaç: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının metinler arası öğeler açısından durumları nedir?)

Kılıç ve Seven (2002)'e göre ders kitaplarında yer alması gereken metinler arası öğeler ve incelenen ders kitaplarındaki durum Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 19'da görüldüğü gibi metinler arası öğelerden; Kitaba Ait Kimlik Bilgileri, Atatürk Portresi, İstiklal Marşı, Bayrak, Andımız, İçindekiler, Konular, Ara Sorular, Kaynaklar ve Sözlük kısmı kitapların tamamında bulunmaktadır.

Tablo 19
Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının
Metinler Arası Öğeler Açısından Durumları

Ders Kitaplarında Olması Gereken Bölümler		MEB		EVREN		OKYAY	
		Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
1	Kitaba ait kimlik bilgileri	√		√		√	
2	Atatürk portresi	√		√		√	
3	İstiklal marşı	√		√		√	
4	Bayrak	√		√		√	
5	Andımız	√		√		√	
6	İçindekiler	√		√		√	
7	Konular	√		√		√	
8	Hedef ifadeleri		√	√			√
9	Önsöz		√		√		√
10	Hazırlık çalışmaları	√		√			√
11	Ara sorular	√		√		√	
12	Ünite sonu değerlendirme soruları	√		√			√
13	Proje		√	√			√
14	Dizin(indeks)		√		√		√
15	Kaynaklar	√		√		√	
16	Sözlük	√		√		√	
TOPLAM		12	4	14	2	10	6

Tablo 18'de görüldüğü gibi, hayat bilgisi ders kitaplarının metinler arası öğeler açısından durumları şöyledir.

Hedef İfadeleri (Kazanım ifadeleri), sadece Evren yayınevine ait ders kitabında bulunmakta, diğer kitaplarda bulunmamaktadır.

Önsöz; kitapların tamamında bulunmamaktadır.

Hazırlık Çalışmaları; MEB ve Evren yayınevlerine ait ders kitaplarında yer almakta, Okyay yayınevine ait ders kitabında ise yer almamaktadır.

Ünite Sonu Değerlendirme Soruları; MEB ve Evren yayınevlerine ait ders kitaplarında bulunmakta, Okyay yayınevine ait ders kitabında bulunmamaktadır.

Proje; sadece Evren yayınevine ait ders kitabında bulunmakta, MEB ve Okyay yayınevine ait ders kitaplarında bulunmamaktadır.

Dizin (İndeks); her üç kitapta da bulunmamaktadır.

Buna göre 16 metinler arası öğeden, MEB'in ders kitabında 4 tanesinin olmadığı, Evren yayınevine ait ders kitabında 2 tanesinin olmadığı, Okyay yayınevine ait ders kitabında ise 6 tanesinin olmadığı söylenebilir.

Bu durumda ders kitapları tasarım sürecinde kullanılacak metinler arası öğeler açısından belli bir ölçütler takımının olmadığı veya her üç kitapta yer alan ortak öğelerle sınırlı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

1. Alt amaçla ilgili sonuçlar (Alt Amaç: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının görsel tasarım açısından durumları nedir?):

MEB'in ölçeğine göre, görsel tasarım açısından tüm kitaplar yüksek puan almışlardır. Ancak yayınevleri açısından incelendiğinde Okyay Yayıncılığa ait ders kitaplarının aldığı puan, diğer yayınevlerine göre oldukça düşük değerde bulunmuştur.

Davranışçı yaklaşım ölçeğine göre tasarım açısından ders kitaplarının ve öğrenci çalışma kitaplarının tam olarak istenen düzeyde bulunmadığı söylenebilir.

Günümüzde yapılandırmacı yaklaşım anlayışına göre hazırlanan ders kitaplarının, davranışçı yaklaşım ölçeğinin sonucuna göre daha az düzeyde, yapısalcı yaklaşım ölçeğinin sonucuna göre ise daha üst düzeyde görüldüğü söylenebilir.

2. Alt amaçla ilgili sonuçlar (Alt Amaç: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının sorular açısından durumları nedir?):

MEB'in ölçme-değerlendirme ölçütleri sonucunda öğrenci çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarının yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Ders kitaplarının ise daha düşük puan alması, konularla ilgili soruların çoğunlukla çalışma kitabında bulunmasından kaynaklanabilir. Ancak bu durum her üç yayınevi için geçerli olmasına rağmen özellikle Okyay yayınevine ait ders

kitaplarının, diğer yayın evlerine oranla çok düşük puan alması önemli bir eksiklik olarak kabul edilebilir.

Ayrıca ders kitaplarında yer alan sorular çeşitlilik ve nitelik açısından da fark göstermektedir. MEB ve Evren Yayıncılığa ait ders ve öğrenci çalışma kitaplarının soru çeşidi ve niteliği açısından, Okyay Yayıncılığa göre daha iyi durumda olduğu söylenebilir.

3. Alt amaçla ilgili sonuçlar (Alt Amaç: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında yer alan özetlerin kullanım durumları nedir?):

Yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan ders kitaplarında özetler bölümünün bulunması bir zorunluluk değildir. Ancak incelenen ders kitaplarından Evren Yayıncılığa ait ders kitabında özetler bölümünün bulunduğu görülmektedir.

Özetlerin bulunduğu ders kitabın, özetler açısından istenen niteliklere sahip olduğu saptanmıştır.

4. Alt amaçla ilgili sonuçlar (Alt Amaç: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının metinler arası öğelerin kullanım yeterlilik düzeyleri nedir?):

Kılıç ve Seven (2002)'e göre ders kitaplarında; metinler arası öğeler ile ilgili toplam 16 kriterden ortalama 12'sinin (% 75) bulunduğu, ortalama 4 kriterin (%25) bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak ders kitaplarının tamamının metinler arası öğeler açısından eksiklerinin bulunduğu ayrıca yer alan bölümler arasında da farklılıkların olduğu görülmektedir.

5.2. Öneriler

1. 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitapları incelendiğinde tasarım açısından farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak ve öğretim materyalinden kaynaklanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak açısından bu farklılıkların giderilmesi;
2. Ders kitaplarında yer alan kazanımlarla ilgili etkinlik sayılarındaki farklılıkların dengelenmesi;
3. Ders kitaplarının fiziksel görünüm uygunluğunun geliştirilmesi;
4. Ders kitaplarında yer alan soru miktarı ve çeşitliliğinin artırılması; ders kitaplarında özetlere yer verilmesi ve metinler arası öğeler açısından birlikteliğin sağlanması;
5. Ders kitabı hazırlanırken; yayınevleri, ders kitabı yazarları, görsel tasarım uzmanları ve öğretim teknolojisi uzmanlarının ortaklaşa çalışmaları;
6. Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı ders kitaplarının, diğer yayınevlerine örnek olacak şekilde düzenlenmesi;
7. Ders kitaplarının içerik, dil ve ifade açısından da incelenmesi;
8. Yurt dışında üretilen benzer ders kitapları ile yurt içinde üretilen ders kitaplarının karşılaştırılmasına yönelik araştırmalar yapılması;
9. Ders kitaplarını geliştirme çalışmalarının yapılıp yapılmadığının araştırılması;
10. Yeni program ve ders kitapları hakkında öğretmen ve öğrenci görüşlerinin alınmasına yönelik araştırmalar yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- ALPAN, G. (2004). Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
- CEYHAN, E., Yiğit, B. (2003). **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- COŞKUN, H. (1996). Eğitim Teknolojisi ve Kültürlerarası Eğitim Bağlamında İkinci Sınıf Türkçe ve Almanca Ders Kitaplarının İçerik Sorunu. **Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları**. Coşkun, H., Kaya, İ. ve J. Kuglin (Editörler). Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi,11.
- DEMİREL, Ö. (2004). **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**. (Altıncı Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- DEMİREL, Ö. (2005). **Eğitimde Yeni Yönelimler**. (Birinci Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- DiGisi, L.L. & WILLETT, J.B. (1995). What high school biology teachers say about their textbook use: A descriptive study. **Journal of Research in Science Teaching**, 32, 124.
- DUMAN, T., Çakmak, M. (2004). Ders Kitabının Nitelikleri. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**. (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- DÜNDAR, A. (1995). Orta Okul Temel Ders Kitaplarının Eğitsel ve Grafikselsel Açından Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü

ERGİN, A., Gözütok, D. (1996). İlköğretim Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi (Hayat Bilgisi Örneği). **Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları**. Coşkun, H., Kaya, İ. ve J. Kuglin (Editörler). Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi,11.

ERKMEN, N. (1996). Çağdaş Bir Ders Kitabı Nasıl Olmalı? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler. **Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları**. Coşkun, H., Kaya, İ. ve J. Kuglin (Editörler). Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi,11.

GÜÇLÜ, N. (2001). Hayat Bilgisi Ders Kitabının Tasarımı. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Hayat Bilgisi 1-3**. Küçülahmet, L. (Ed.). (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

GÜROL, A. (2002). İlköğretim 1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Resimlerin Çocuğun Eğitimine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

HALİS, İ. (2002). **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İÇMELİ, M. (1996). Türkiye'de İlköğretim Kitaplarında Fiziksel Yapı, Tasarım ve İllüstrasyon Sorunları. **Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları**. Coşkun, H., Kaya, İ. ve J. Kuglin (Editörler). Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi,11.

İŞERİ, K. (2002). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlköğretim Programına Uygunluğunun İncelenmesi: Göstergibilimsel Bir Betimleme. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi

Anabilim Dalı

- IŞIMAN, A. (2005). **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. (İkinci Baskı). Ankara: Sempati Yayıncılık.
- JANDREAU, S. and BEVER, T. (1992). Pharese-spaced formats improve comprehension in average readers. **Journal of Applied Psychology**, 77. (2) 143-146.
- KAPTAN, S. (1995). **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**. Ankara: Tekışık Wep Ofset Tesisleri.
- KAYA, İ. (1996). İlköğretim Ders Kitaplarında Tasarım Sorunu. **Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları**. Coşkun, H., Kaya, İ. ve J. Kuglin (Editörler). Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi,11.
- KAYA, Z. (2005). **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. (Birinci Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- KESER, H. (2004). İlköğretim 4. Sınıf Bilgisayar Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi. **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, C:2, S:3, 261-277
- KILIÇ, A., Seven, S. (2002). **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**. (İkinci Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- KILIÇKAN, H. (2002).**Okullarda Resim**. (On Altıncı Baskı).İstanbul:İnkılap Kitapevi
- KIYICI, F. (2003). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında İçeriğin Hazırlanması. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı

- KİBARKAYA, M. (1996). İlköğretim Ders Kitaplarında Tasarım Sorunları ve Uygulama Çalışmaları. Yüksek Lisans Sanat Eseri Raporu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Anasanat Dalı
- KÖKSAL, H. (2001). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Görsel Materyaller. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Hayat Bilgisi 1-3**. Küçükakmet, L. (Ed.). (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KÜÇÜKAHMET, L. (2004). **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**. (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KÜÇÜKAHMET, L. (2005). **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**. (Onyedinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (1995). **Ders Kitapları Yönetmeliği**. Ankara: Tebliğler Dergisi, Cilt:58, Sayı:2434.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2005). **2005-2006 Öğretim Yılında Okutulacak Olan Öğretim Programları ve Değişen Ders Kitapları**. Ankara: Tebliğler Dergisi, Cilt:68, Sayı:2574.
- OKTAYLAR, H. C. (2005). **KPSS Eğitim Bilimleri**. (Onikinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.
- ÖNCÜL, R. (2000). **Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü**. İstanbul: MEB Yayınları.
- ÖZÇELİK, D. A. (1989). **Eğitim Programları ve Öğretim**. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- ÖZDEMİR, S., Yalın, H. (1998). **Her Yönüyle Öğretmenlik Mesleği**. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- REINWEIN, J. (1992). L'effet de la mise en page d'un livre sur le pairage du texte et

de l'illustration par le jeune lecteur (The effect of book layout on the linking of text and illustrations by the young reader) (Abstract). Paper presented at the Annual meeting of the World Congress of Applied Linguistics (9th, Thessaoniki, Greece, April 15-25, 1990). ERIC NO: ED350820.

RESMİ GAZETE. (03.09.1996). Ders Kitapları Yönetmeliği. Ankara, Sayı:22746.

SELÇUK, Z. (2000). **Gelişim ve Öğrenme**. (Yedinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

SENEMOĞLU, N. (2005). **Gelişim Öğrenme ve Öğretim**. (On ikinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

SÖNMEZ, V. (1998). **Hayat Bilgisi Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**. Ankara: Anı Yayıncılık.

ŞAHİN, T., Yıldırım, S. (1999). **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. Ankara: Anı Yayıncılık.

TERTEMİZ, N., Ercan, L. ve Y. Kuyubaşı. (2004). Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**. (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TOPSES, G. (2001). Hayat Bilgisi Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Hazırlama Gerekçesi. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Hayat Bilgisi 1-3**. Küçükahmet, L. (Ed.). (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TSE (Türk Standartları Enstitüsü). (1995). Ts:10220. Ders Kitapları, Ankara.

TTKB (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı). (2005). Hayat Bilgisi Dersi Programı. **İlköğretim Programları**. Hayat Bilgisi Dersi Program Geliştirme Komisyonu. Ankara

TUNCER, E. (1998). İlköğretim Okulları 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Kitaplarının

Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı

TURGUT, M. F. (1995). **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları**. (Onuncu Baskı). Ankara: Gül Yayınevi.

TÜĞİAD. (1993). 2000 Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar. **Eğitim Serisi**, Ağustos.

UNESCO. (2006). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. **Basic Learning Materials Initiative**. <<http://www.unesco.org/education/blm>> (05.02.2006)

USTA, E. (2004). Ders Kitaplarında Yenilikler. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**. (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

YALIN, H. İ. (1996a). Ders Kitapları Tasarımı. **Milli Eğitim Dergisi**. Sayı:132

YALIN, H.İ. (2001). **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**. (Dördüncü Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

YALIN, H. İ. (tarihsiz). **Eğitim Teknolojisi ve Öğretim Tasarımı**. Ankara: Pegem Yayıncılık.

<http://www.kastamonu.meb.tr> Davranışçı Kuram (15.01.2006)

EK 2: TASARIM (GÜÇLÜ) ÖLÇEĞİ

1	Fiziksel görünümün uygunluğu					
2	Sayfa düzeni					
3	Yazı sitili					
4	Yazı türü					
5	Yazı büyüklüğü					
6	Vurgulamalar					
7	Görsel materyallerin uygunluğu					
8	Sayfaların amaçlı bir biçimde yerleştirilmesi					
9	Konulara eşit şekilde bölüştürülmesi					
10	Kullanışlılığı					
11	Her düzeyde açık ve kapalı uçlu sorular sorulmasına elverişliliği					
12	Ana ve yan temalar içermesi					
13	Değerli ve değersiz nesnelere içermesi					
14	Öğrencilerin odaklanmalarını sağlayacak kadar detaylandırılması					
15	Tutarlılık ve tutarsızlıklar içermesi					
16	Neden-sonuç ilişkileri içermesi					
17	Öncelik sonralık ilişkileri içermesi					
18	Öğrencilerin katılımına olanak verecek biçimde tasarlanması					
19	Öğrencilerin tamamlayabileceği boşluklar içermesi					
20	Öğrencilerin tamamlayabileceği problemler içermesi					
21	Öğrencilerin çözebileceği tutarsızlıklar içermesi					
22	Birincil ve ikincil şahıslar içermesi					

EK 4:ÖZETLER (ERGİN) ÖLÇEĞİ

Ölçütler	Evet	Hayır
Verilmiş mi?		
Bölüm sonunda mı?		
Açık ve özlü mü?		
Metnin ana noktalarıyla uyumlu mu?		

EK 5: METİNLER ARASI ÖĞELER (KILIÇ ve SEVEN) ÖLÇEĞİ

Ders Kitaplarında Olması Gereken Bölümler	Var	Yok
1 Kitaba ait kimlik bilgileri		
2 Atatürk portresi		
3 İstiklal marşı		
4 Bayrak		
5 Andımız		
6 İçindekiler		
7 Konular		
8 Hedef ifadeleri		
9 Önsöz		
10 Hazırlık çalışmaları		
11 Ara sorular		
12 Ünite sonu değerlendirme soruları		
13 Proje		
14 Dizin(indeks)		
15 Kaynaklar		
16 Sözlük		
TOPLAM		